

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

БОРАЧУК ВЕРОНІКА ІГОРІВНА

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри фінансів і
банківської справи,
канд. екон. наук, доцент
_____ Л. В. Юрчишена
« ____ » _____ 20__ р.

**МЕХАНІЗМ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У
КОНТЕКСТІ ЙОГО ФІСКАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ**

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
ОП «Фінанси, банківська справа та страхування»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Л. В. к. е. н., доцент кафедри
фінансів і банківської справи,
канд. екон. наук, доцент

_____
(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2023

АНОТАЦІЯ

Борачук В. І. Механізм оподаткування доходів фізичних осіб у контексті його фіскальної ефективності. Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування. Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2023.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретико-правові основи оподаткування доходів фізичних осіб, систематизовано елементи механізму оподаткування. Здійснено оцінку фіскальної ефективності оподаткування доходів фізичних осіб в розрізі зведеного, державного та місцевих бюджетів. Проаналізовано надходження податку на доходи фізичних осіб в регіональному розрізі місцевих бюджетів України. Розроблено концепцію вдосконалення механізму фіскальної ефективності оподаткування доходів фізичних осіб, здійснено моделювання фіскальної ефективності надходження податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів, визначено проблеми та запропоновано шляхи вирішення оподаткування доходів фізичних осіб.

Науковим результатом дослідження є розроблена концепція вдосконалення механізму фіскальної ефективності оподаткування доходів фізичних осіб, що містить постановку мети, завдань, принципів, методів, моделей та елементів механізму адміністрування податку для досягнення очікуваного результату.

Ключові слова: доходи, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), податкова соціальна пільга, фіскальна ефективність податку, концепція, моделювання.

82 с., 13 табл., 30 рис., бібліограф.: 53 джерел.

Borachuk V. Mechanism of personal income taxation in the context of its fiscal efficiency. Specialty 072 Finance, Banking and Insurance. Educational program «Finance, Banking and Insurance». Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2023.

In the qualification paper, the theoretical and legal foundations of personal income taxation were studied, elements of the taxation mechanism were systematized. An assessment of the fiscal efficiency of taxation of the incomes of natural persons in the context of consolidated, state and local budgets was carried out. The receipt of personal income tax in the regional section of local budgets of Ukraine was analyzed. The concept of improving the mechanism of fiscal efficiency of personal income taxation was developed, the fiscal efficiency of personal income tax receipts to local budgets was modeled, problems were identified and ways of solving personal income taxation were proposed.

The scientific result of the study is the developed concept of improving the mechanism of fiscal efficiency of personal income taxation, which includes setting the goal, objectives, principles, methods, models and elements of the tax administration mechanism to achieve the expected result.

Key words: income, personal income tax (PIT), tax social benefit, fiscal efficiency of the tax, concept, modeling.

82 p., 13 tabl., 30 fig., bibliography: 53 items.

ПЛАН

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ.....	9
1.1. Сутність та еволюція оподаткування доходів фізичних осіб.....	9
1.2. Економіко-правовий контекст оподаткування доходів фізичних осіб...	18
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ФІСКАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ.....	26
2.1. Аналіз фіскальної ефективності надходжень податку на доходи фізичних осіб до бюджету.....	26
2.2. Аналіз надходжень податку на доходи фізичних осіб в регіональному аспекті.....	39
2.3. Оцінка фіскальної ефективності податку на доходи фізичних осіб та визначення чинників, що впливають на її реалізацію.....	48
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФІСКАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ.....	53
3.1. Концепція вдосконалення механізму фіскальної ефективності оподаткування доходів фізичних осіб.....	53
3.2. Моделювання фіскальної ефективності надходження податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів.....	58
3.3. Проблеми оподаткування доходів фізичних осіб та пропозиції щодо їх вирішення.....	64
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Ефективність функціонування податкової системи України визначається здатністю наповнювати бюджети різних рівнів за рахунок податкових надходжень, одним із бюджетоутворюючих податків є податок на доходи фізичних осіб (ПДФО). ПДФО має фіскальне, регулююче і соціальне значення, так як впливає на доходи бюджету та рівень доходів платників. Поряд з цим наразі науковці і контролюючі органи відзначають низький рівень фіскальної ефективності даного податку, адже фізичні особи намагаються не декларувати наявні доходи та за можливості не сплачувати ПДФО, детінізація можлива за рахунок максимального перекладання податкового зобов'язання щодо утримання, нарахування і сплати податків на податкових агентів. Поряд з цим збільшення фіскальної ефективності можливе за рахунок зниження податкового тягаря на соціально захищені верстви населення та налагодження податкової культури у платників. Проте, популяризація добровільної сплати податків платниками є не досить ефективною, громадяни звикли приховувати свої реальні доходи від держави і навіть попри запровадження одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами наявних активів та сплати податку за зниженою ставкою при придбанні ОВДП – 2,5 %, для валютних цінностей та майна в Україні – 5 %, за межами – 9% [1]. Зазначені проблеми посилюють актуальність проблеми дослідження та пошуку інструментів зростання фіскальної складової ПДФО.

Метою кваліфікаційної роботи є розробка концепції вдосконалення механізму фіскальної ефективності оподаткування доходів фізичних осіб, визначення проблем та шляхів їх вирішення на підставі результатів оцінки та моделювання дієвості запропонованих фіскальних інструментів.

Для досягнення поставленої мети, поставлені наступні завдання:

- дослідити теоретичні підходи до оподаткування доходів фізичних осіб та визначити методику оцінки його фіскальної ефективності;

- обґрунтувати економіко-правовий контекст механізму оподаткування доходів фізичних осіб;
- оцінити фіскальну ефективність оподаткування доходів фізичних осіб на макро і регіональному рівні;
- розробити концепцію вдосконалення механізму фіскальної ефективності оподаткування доходів фізичних осіб;
- здійснити моделювання фіскальної ефективності податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів;
- визначити проблеми та надати пропозиції вирішення тінізації доходів фізичних осіб в Україні.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають між контролюючими органами і платниками податку на доходи фізичних осіб.

Об'єктом дослідження є процес оподаткування доходів фізичних осіб.

Методи дослідження. В процесі написання кваліфікаційної роботи застосовувалися такі методи дослідження: метод наукової абстракції для вивчення підходів до визначення економічної сутності оподаткування доходів фізичних осіб; метод систематизації та логіко-історичний для визначення еволюції розвитку оподаткування доходів громадян; аналіз та синтез для визначення взаємозв'язку між елементами оподаткування ПДФО та обґрунтування запропонованої концепції; статистичний, коефіцієнтний, динамічний та графічний для здійснення оцінки фіскальної ефективності ПДФО; регресійний метод для побудови багатофакторної регресії та прогнозування надходжень від ПДФО; метод наукового узагальнення, спостереження та критичний метод для визначення ключових проблем щодо справляння ПДФО та визначення основних шляхів їх вирішення.

Інформаційною базою при написанні роботи були нормативно-правові акти України, наукові публікації, Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс України, публічні дані розміщені на сайті Державної податкової служби України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби

України, Рахункової палати України, статистичні дані та інші публічно оприлюднені офіційні ресурси органів державної та місцевої влади.

Наукова новизна дослідження. Теоретичне та практичне значення одержаних результатів відображається в науковій новизні дослідження:

вдосконалено:

концепцію вдосконалення механізму фіскальної ефективності ПДФО, що спрямована на збільшення надходження податку на доходу фізичних осіб до державного та місцевого бюджетів за рахунок покращення процесу адміністрування ПДФО, зростання фіскальної ефективності податку, дієвості регулюючої та соціальної функції;

здобуло подальший розвиток:

поняття «дохід», як регулярні або нерегулярні надходження платника внаслідок виконання ним певних дій або отримання вигоди від активів, що мають грошову форму або можуть бути оцінені в грошовій формі (спадщина, дарунок, рухоме або нерухоме майно тощо);

багатофакторне регресійне рівняння залежності надходжень податку та збору на доходи фізичних осіб до МБУ, що застосовується для прогнозування надходжень ПДФО.

Апробація результатів дослідження. Прийнято участь у I Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій 55-річчю кафедри фінансів і банківської справи «Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України», опубліковано тези доповіді та статтю «Аналіз фіскальної значимості податку та збору на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів областей» у фаховому журналі категорії Б «Бізнес Інформ».

Положення, що виносяться на захист:

1. Тракткування сутності поняття «дохід» та зарубіжний досвід застосування ставок оподаткування доходів фізичних осіб.
2. Економіко-правовий контекст фіскальних елементів механізму оподаткування ПДФО.

3. Результати оцінки фіскальної ефективності оподаткування доходів фізичних осіб.
4. Розроблена концепція вдосконалення механізму фіскальної ефективності ПДФО.
5. Багатофакторне регресійне рівняння залежності надходжень податку та збору на доходи фізичних осіб до МБУ та результати прогнозування його зміни.
6. Проблеми оподаткування доходів фізичних осіб та напрямки їх вирішення

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел із 53 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 82 сторінок, обсяг основної частини 71 сторінок. Робота містить 30 рисунків і 13 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

1.1. Сутність та еволюція оподаткування доходів фізичних осіб

Податок на доходи фізичних осіб є прямим, загальнодержавним податком, що стягується із платників у певному співвідношенні до бюджетів різних рівнів, завдяки широкій базі об'єктів оподаткування є фіскально значим. Проблема оподаткування досліджується науковцями з позиції доходів платників – їх здатності сплачувати податки та наповнення бюджетів різних рівнів – фіскальної ефективності. Інші напрямки є дотичними і розширюють кругозір проблеми дослідження.

Одним із ключових елементів податкової системи будь-якої держави є оподаткування доходів громадян, що є соціальним важелем управління. Дискусія щодо необхідності розмежування податкового навантаження між багатими і бідними йде досить давно серед науковців, які пропонують застосовувати прогресивний механізм оподаткування доходів і майна громадян, ключові ідеї якого були закладені в працях Кейнса Дж., Локка Д., Петті В., Вагнера А. Науковці визначальне місце при оподаткуванні доходів відводили принципу справедливості та рівності платників, які мали б брати участь у формуванні доходів бюджету відповідно до своїх статків.

Розглянемо підходи вчених, так, Рядінська В.О., Дмитрик О.О. [2] досліджують трансформацію сутності поняття «дохід», адже для правильного розуміння об'єкта оподаткування доцільно розуміти, які доходи оподатковуються. Єдність поглядів в науковій літературі відсутня, його ототожнюють з грошима, матеріальними цінностями, що отримує фізична, юридична особа або держава.

Проблему історичного розвитку і становлення ПДФО досліджують Дяченко О., Гоголь М. [3], визначають періодизацію, умови застосування, чинники поширення ПДФО.

Поняття доходи трансформувалося і в податковому законодавстві [4; 5; 6]

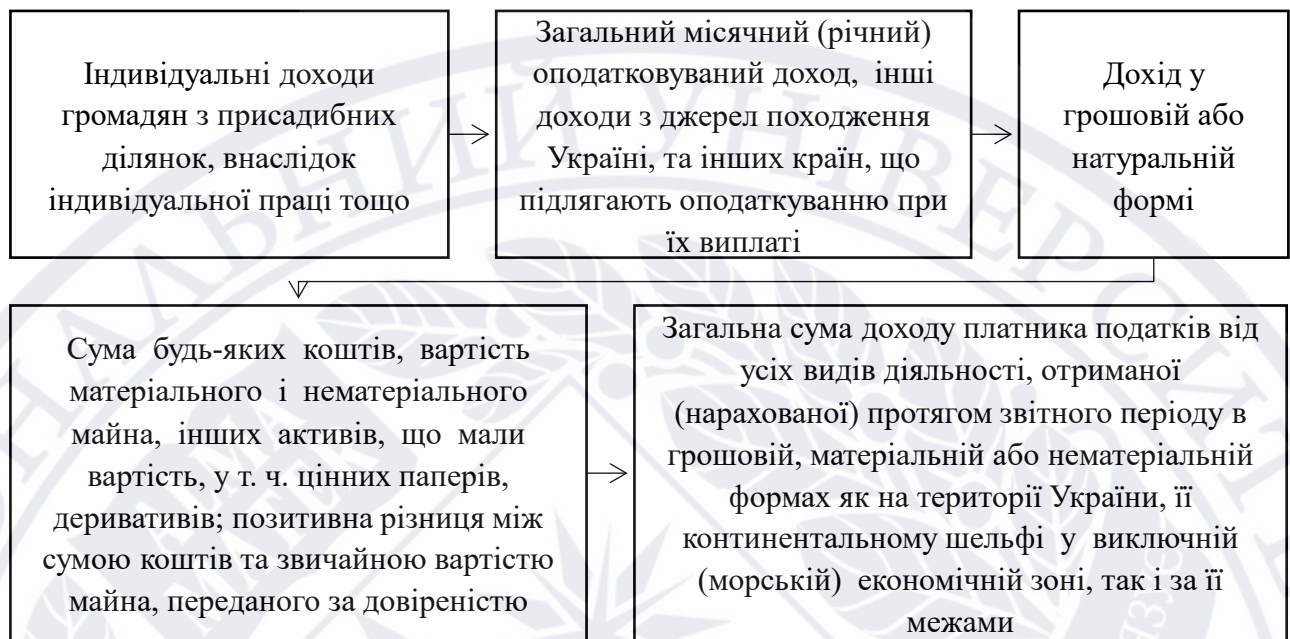

Рисунок 1.1 – Зміна правового контексту на розуміння доходів фізичних осіб

Джерело: складено автором за джерелом [2]

Відповідно до Податкового кодексу України (ПКУ), ст. 163 [7] доходом визначається загальний місячний або річний дохід, що визначається за територіальним принципом, тобто з джерел походження України або за її межами, що отримують фізичні особи резиденти або нерезиденти.

Тоцька О., Дмитрук І. [8] досліджують значущість і фіскальну роль ПДФО на загальнодержавному і регіональному рівні, визначають, що надходження залежать від групи демографічних, економічних, правових та соціально-культурних чинників. Зниження фіскальної функції ПДФО обумовлено зменшенням офіційно працюючого працездатного населення, тіньовим сектором оплати праці найманих працівників, низькою податковою культурою платників тощо. Масленніков Є. І., Гусев А. О. [9] визначають економічну сутність та методику оподаткуванням ПДФО, визначають основні недоліки чинної методики стягнення.

Мартинюк Г. П. [10] досліджуючи теоретичні аспекти оподаткування доходів фізичних осіб доводить комплексність, що заснована на відносинах платника та представників державних органів, визначає триєдиний підхід, що поєднує явище, процес і систему, тобто сукупність методів та дій оподаткування доходів платників (резидентів та нерезидентів) через визначені податкові інструменти на підставі дотримання принципів та норм податкового законодавства. Мартинюк Г. П. визначає такі пріоритети податку, як: «обов'язковість податку, зміна права власності, безоплатний характер, законодавча рекомендація».

Ткачик Ф. П., Валігура В.А., Дмитрів В.І. [11] досліджують фінансово-регулюючий потенціал ПДФО і пропонують низку заходів щодо його підвищення: оптимізація ставок і їх диверсифікація серед категорій населення, перегляд в бік зростання неоподаткованого мінімуму доходів громадян, впровадження повного електронного декларування, раціоналізація пільг щодо адміністрування різних верств населення, із врахування їх соціального статусу, розбудова функціональних Інтернет-сервісів адміністрування ПДФО, прозорий підхід розподілу надходжень від податку.

Історичні аспекти становлення ПДФО пов'язані із трансформацією чинного законодавства та регулювання проблемних питань (рис. 1.2).

Важливим питанням, що потребували регулювання з боку законодавства – процес адміністрування ПДФО, в т. ч. визначення осіб на яких покладался обов'язок щодо сплати та пропорції розподілу податку між бюджетами різних рівнів. Значні дискусії і невизначеність проблеми місця сплати ПДФО і надходження до конкретного місцевого бюджету. На практиці виділяють три моделі сплати ПДФО:

- перша – за місцем фактичної роботи співробітника;
- друга – в іншому місці аніж фактичне місце роботи працівників;
- третья – за місцем фактичного проживання (поодинокі випадки) [12].

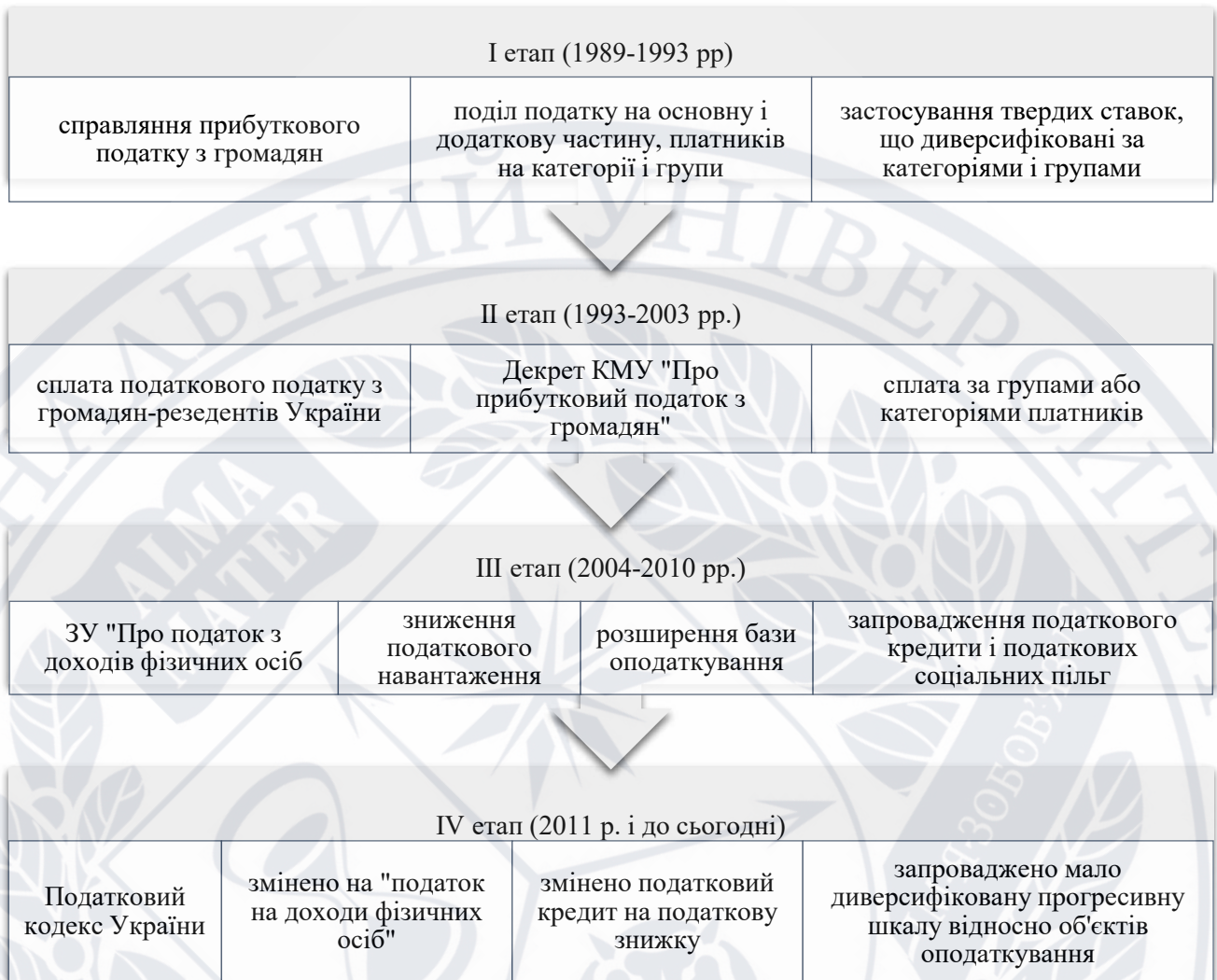
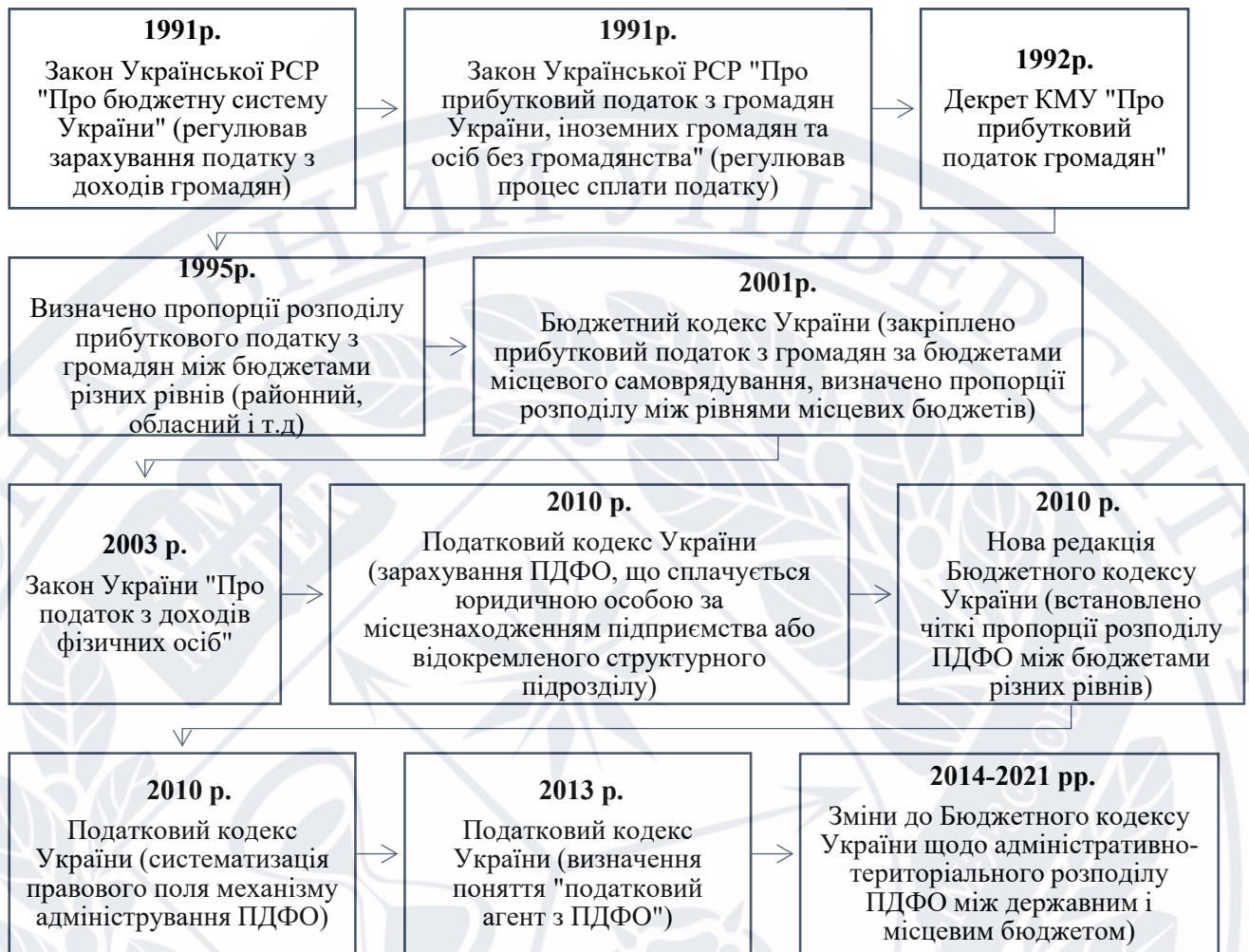

Рисунок 1.2 – Еволюція розвитку податку на доходи фізичних осіб

Джерело: складено автором за джерелами [13]

Часто місцева влада намагається заохотити роботодавців до сплати ПДФО саме в їх громаду. Кожна із моделей має свої проблеми щодо впровадження, що пов'язані як із нормативно-правовим законодавством, так і автоматизацією всіх сфер державних послуг, налагодження стільникового зв'язку у всіх куточках країни.

Отже, проблема розподілу ПДФО на законодавчому рівні пройшла певну історію, періодизація яких представлена на рис. 1.2. Зазначена періодизація обумовлена змінами в законодавчій базі, переломним і ключовим етапом є 2010 р. – прийняття Податкового кодексу України та систематизації елементів оподаткування.

1.3 – Еволюція розподілу ПДФО відповідно до законодавства України

Джерело: систематизовано і складено автором.

Механізм оподаткування доходів громадян є відмінним для кожної окремої країни, що обумовлено політичним, економічним, історичним впливом, станом розвитку податкової системи та податкової культури платників. Артюх О. В., Матвійчук Ю. Ю. [14] визначають характерні риси оподаткування, що властиві для багатьох країн, а саме:

- індивідуальне або сімейне оподаткування;
- оподаткування доходів постійного або непостійного резидента;
- пропорційне або прогресивне оподаткування.

Поняття «дохід» як об'єкт оподаткування має чітко трактуватися і відбивати розуміння всіх платників щодо необхідності сплати з нього податку, тому на нашу думку доцільно його трактувати так: «дохід – це регулярні або

нерегулярні надходження платника внаслідок виконання ним певних дій або отримання вигоди від активів, що мають грошову форму або можуть бути оцінені в грошовій формі (спадщина, дарунок, рухоме або нерухоме майно тощо)».

Іванюк В. Е. в дисертаційному дослідженні [15] пропонує логічну схему оподаткування доходів фізичних осіб, що об'єднує фінанси домогосподарств з розподілом на окремі складові (рис. 1.4).

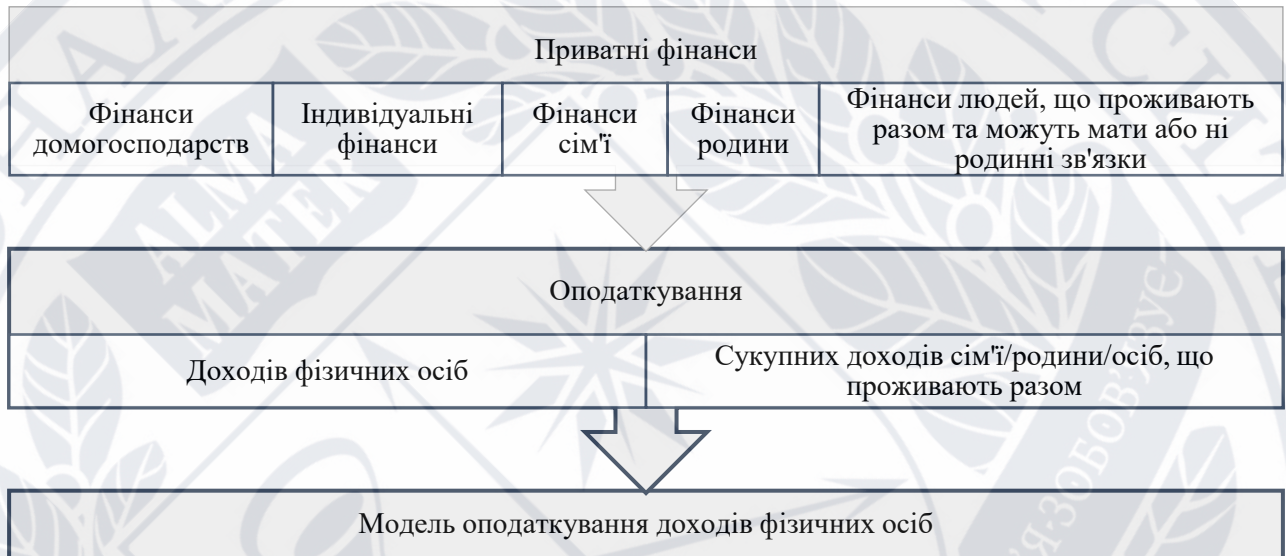

Рисунок 1.4 – Логічна схема оподаткування доходів фізичних осіб

Джерело: побудовано за джерелом [15].

На нашу думку, такий підхід є дієвим за умови повної автоматизації процесу оподаткування доходів громадян, налагодження синхронної взаємодії між платниками та контролюючими органами та належної податкової культури. Адже, дійсно є досить багато видів доходів, які отримує спільно сім'я, родина або люди, що проживають разом.

Ряд країн, що мають значні запаси нафти і розвинений туристичний бізнес, від яких отримують левову частку податків, звільнили громадян країни від сплати податку з доходів [16]. Це такі країни, як Кувейт, Оман, Багами, Монако, Бермуди, Андорра. Проте, більшість країн оподатковують доходи громадян і ставки досить різняться між собою (рис. 1.5).

Розрив між податковими ставками є значним з 57% у Фінляндії до 9 % в Чорногорії. Так, у Фінляндії ставка більше ніж в три рази вища порівняно з

Україною, і визначена на рівні 57 %, Данія – 56 %, Австрія – 55, Швеція – 52 %, Нідерланди – 50 %

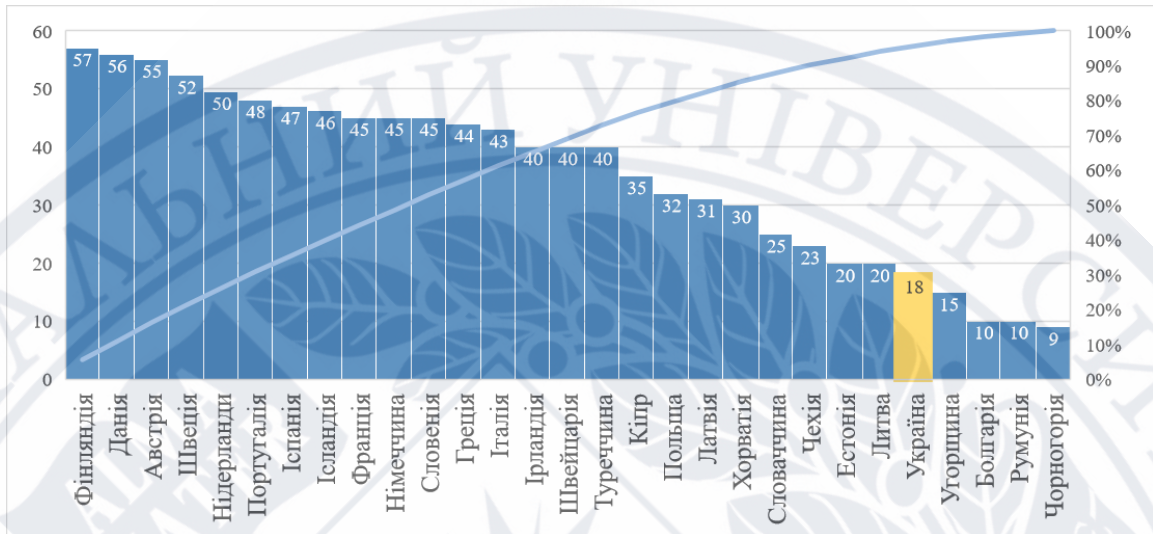

Рисунок 1.5 – Гранично максимальна ставки ПДФО в країнах ЄС у 2023 р.

Джерело: складено автором за джерелами [14–16].

У більшості країн ЄС запроваджена прогресивна шкала оподаткування, що залежить від обсягу отриманого доходу, лише у шести країнах встановлена фіксована. Наразі в Україні застосовується фіксована ставка, проте вона досить неоднозначно впливає на платників, так як громадяни, що отримують мінімальні доходи, стають ще біднішими, адже встановлена на сьогодні податкова соціальна пільга майже не працює, що робить ще більш явним розрив між бідними і багатими.

Підходи до визначення податку у країнах різні, наприклад, Швеція застосовує прогресивну ставку до оподаткування, що коливається від 30 до 52 % у 2023 р. Податок сплачують:

- резиденти;
- особи, які раніше проживали в країні і мають житло;
- нерезиденти, термін перебування в країні яких більше 183 дні.

При цьому податок у Швеції розподіляється у пропорції 28,8–34,2 % – муніципальний (сплачують платники, що отримують дохід більше 41,2 тис євро) та 20–25 % – національний (більше 41,2 тис євро).

Ставки податку також залежать від доходу і становлять:

30 % до 41,2 тис євро;

50 % – 41,2–59,0 тис євро;

52 % – більше 59,0 тис євро.

Крім цього, у Швеції сплачуються витрати на отримання доходу, плата за обов'язкове медичне страхування та пенсійне забезпечення. Тим самим держава перерозподіляє доходи між незахищеними верствами населення і платниками, що мають значні доходи [14].

Диференційований підхід до оподаткування доходів застосовується у Німеччині, де ставка податку коливається в межах 14–45 %, розмір податку залежить від рівня доходів, а саме:

0 % до доходів менше 9,7 тис євро;

14 % до доходів в межах 9,7–57,9 тис євро;

42 % до доходів в межах 57,9–274,6 тис євро;

45 % до доходів більше 274,6 тис євро.

До фінансових доходів застосовуються дві ставки: основна – 25 % і солідарна – 5,5 % [14].

Порівнюючи Україну з країнами ЄС (рис. 1.6) спостерігається низьке податкове навантаження на рівні 18 % у 2023 р. На рис. 1.4 представлено еволюцію максимально граничних ставок ПДФО, що стягується з різних джерел доходів.

Рисунок 1.6 – Еволюція ставки ПДФО в Україні [17]

Джерело: систематизовано і складено автором.

Аналізуючи зміну ставки ПДФО з 2004 р., можна визначити її середній рівень 16,55 %, при піковому значенні в 2015 р. 20 % та заниженої ставки 13 % у 2004–2006 рр. Починаючи з 2016 р. базовою ставкою ПДФО є 18 %, проте є такі доходи, що відповідно до ПКУ застосовуються ставки 0 %, 5 % та 15 %. З 2014 р. введено ставку 1,5 % військового збору, що стягується зі всіх доходів, що і ПДФО.

Важливою функцією ПДФО є регулююча і соціальна, що реалізується відповідно до можливості платників застосовувати податкову соціальну пільгу, яка формально і нормативно встановлена, але практично майже не працює. Це пов'язано із зміною розмірів мінімальних соціальних гарантій в Україні (рис. 1.7).

РІК	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
МЗП	1378	3200	3723	4173	4723	6000	6500
ПМПО	1378	1600	1762	1921	2102	2270	2393
ГД	1930	2240	2470	2690	2940	3180	3350,2
ПСП	689	800	881	960,5	1051	1135	1196,5

Рисунок 1.7 – Зміна розміру соціальних гарантій в Україні

Відповідно до ст. 169 ПКУ [7] визначено механізм застосування податкової соціальної пільги (ПСП), який пройшов певну еволюцію, зокрема, у 2004 р. змінено підхід до розрахунку, а саме змінено базу нарахування з мінімальної заробітної плати (МЗП) на прожитковий мінімум працездатної особи (ПМПО). При цьому право на пільгу має будь-яка особа, що отримує дохід у вигляді заробітної плати і її розмір не перевищує граничний дохід, що розраховується як прожитковий мінімум працездатної особи помножити на коефіцієнт 1,4 і заокруглений до найближчих 10. Проте, поки розмір МЗП і ПМПО до 2016 р. включно співпадали на неї мали право будь-які особи, а починаючи з 2017 р. більшість осіб втратили право, адже з однієї сторони роботодавець не може виплачувати заробітну плату менше мінімальної, тобто, якщо оклад менший, то здійснюються доплати, а з іншої громадянин втрачає право на пільгу.

Недієвість пільги підтверджується не лише для звичайного платника, а й особливих категорій платників, що мають право на підвищену 150 %, 200 % пільгу. Це – вдова, вдівець, одинока мати/батько, батьки, що утримують дітей інвалідів, інваліди I, II групи, учасники Чорнобильської катастрофи, учасники бойових дій, Герої України та інші категорії платників згідно ст. 169.1 ПКУ [7]. На нашу думку, тут не дотримано принципу соціальної справедливості, адже якщо зазначені категорії мають право на підвищену соціальну пільгу, то і методика розрахунку граничного доходу має бути іншою, що забезпечувала б їх право на отримання такої пільги.

1.2. Економіко-правовий контекст оподаткування доходів фізичних осіб

Оподаткування доходів фізичних осіб ґрунтується на економіко-правовому контексті, основні аспекти якого визначені в ПКУ [7]. Саме цей нормативний документ усунув неузгодженості з питань оподаткування ПДФО між різними законодавчими актами, забезпечив формування прозорої, зрозумілої та систематизованої інформаційної бази у правовому полі.

Наукові дослідження здійснюються на стику правового, економічного та фінансового аспекту. ПДФО є бюджетоутворюючим податком, який приймає участь в перерозподілі доходів у платників, а також міжбюджетних відносинах, адже розподіляється між доходами державного і місцевих бюджетів. Тому більшість вчених вважають, що даний податок є загальнообов'язковим, адже благами користуються всі громадяни [18]

ПДФО реалізує такі функції: фіскальну, що є ключовою і реалізується в здатності податків наповнювати бюджет, при цьому характерними рисами є потенційна достатність бюджетних коштів, незначні витрати на адміністрування, розробка системи заходів щодо ухилення від сплати податку та приховування об'єктів оподаткування, рівномірність та зручність оподаткування; регулюючу функцію [19], значення якої підвищується з позиції ролі держави та її впливу на

податкову культуру платників; соціальну, що реалізується в частині отримання пільг платниками, врахування інтересів різних категорій платників.

Правове регулювання ПДФО визначено розділом IV ПКУ [7] та схематично представлено на рис. 1.8. Ключовими питаннями реалізації механізму оподаткування є: «Хто має сплачувати податок?», «Що є об'єктом оподаткування?».

Платниками податку згідно ст. 62 ПКУ є: фізична особа резидент, в т. ч. той, що володіє чи користується сільськогосподарськими земельними ділянками, і нерезидент, податковий агент. Лише нерезиденти, що мають дипломатичні привілеї і отримують доходи з України не є платниками податку.

Об'єкт оподаткування є загальний місячний або річний оподаткований дохід. Базою оподаткування є чистий річний або загальний річний/місячний оподатковуваний дохід.

В наукових публікаціях досить активно досліджуються доходи, що підлягають оподаткуванню, проте в реаліях потрібно керуватися ПКУ, адже ним керуються контролюючі органи в процесі перевірок.

Згідно ст. 164.2 ПКУ [7] до загального місячного/річного оподаткованого доходу відносяться:

- заробітна плата із врахуванням додаткових виплат, надбавок, в т. ч. відпускні, матеріальна допомога тощо;
- дохід отриманий платником від продажу, оренди (суборенди), успадкованого або отриманого в дарунок майна, інтелектуальної власності, нематеріальних активів;
- пасивні доходи, виграші, призи, інвестиційний прибуток від операцій з цінними паперами;
- доходи отримані від штрафів, пені, відшкодування заподіяної шкоди у матеріальній або моральній формі, шкоди здоров'ю або життю;
- грошові виплати з державного бюджету згідно рішень закордонних юрисдикцій;

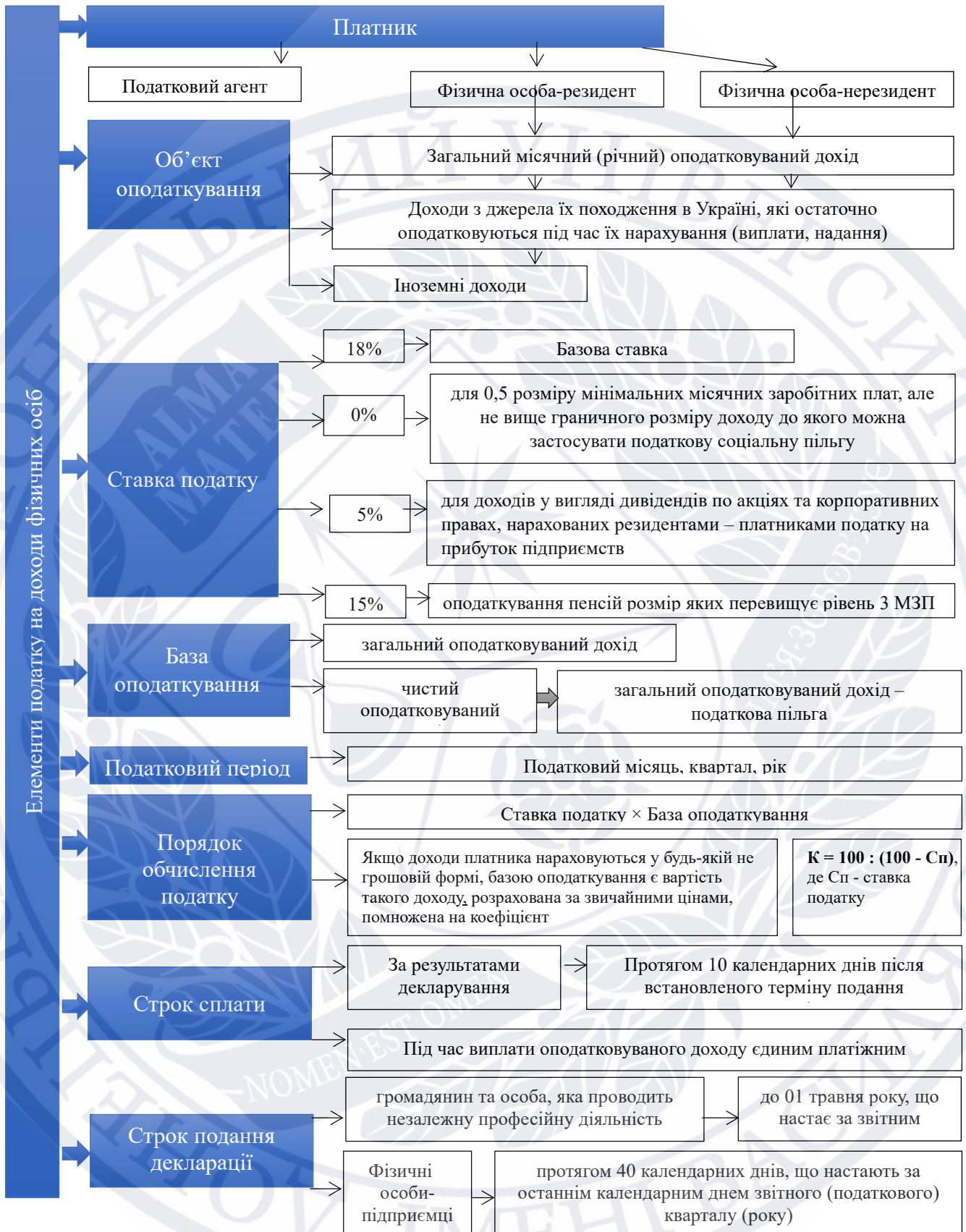

Рисунок 1.8 – Економіко-правовий контекст фіскальних елементів механізму оподаткування ПДФО

Джерело: складено автором за джерелами [7].

- страхові виплати, відшкодування, пенсійні виплати в розмірі перевищення від неоподаткованих сум, пенсійні вклади та інші визначені ст. 164.2.16 ПКУ;

- доходи платника отримані як додаткове благо, вартість використаного житла, майна, харчування, послуги домашнього персоналу;
- грошове та майнове відшкодування витрат/втрат платника податку;
- безповоротна фінансова допомога;
- вартість безоплатно отриманих товарів (робіт, послуг);
- дохід за зданий платником брухт дорогоцінних металів;
- інші доходи платників, що отримані в матеріальній або нематеріальній формі.

Узагальнюючи і систематизуючи доходи, що оподатковуються відповідно до ПКУ, їх можна представити на рис. 1.9.

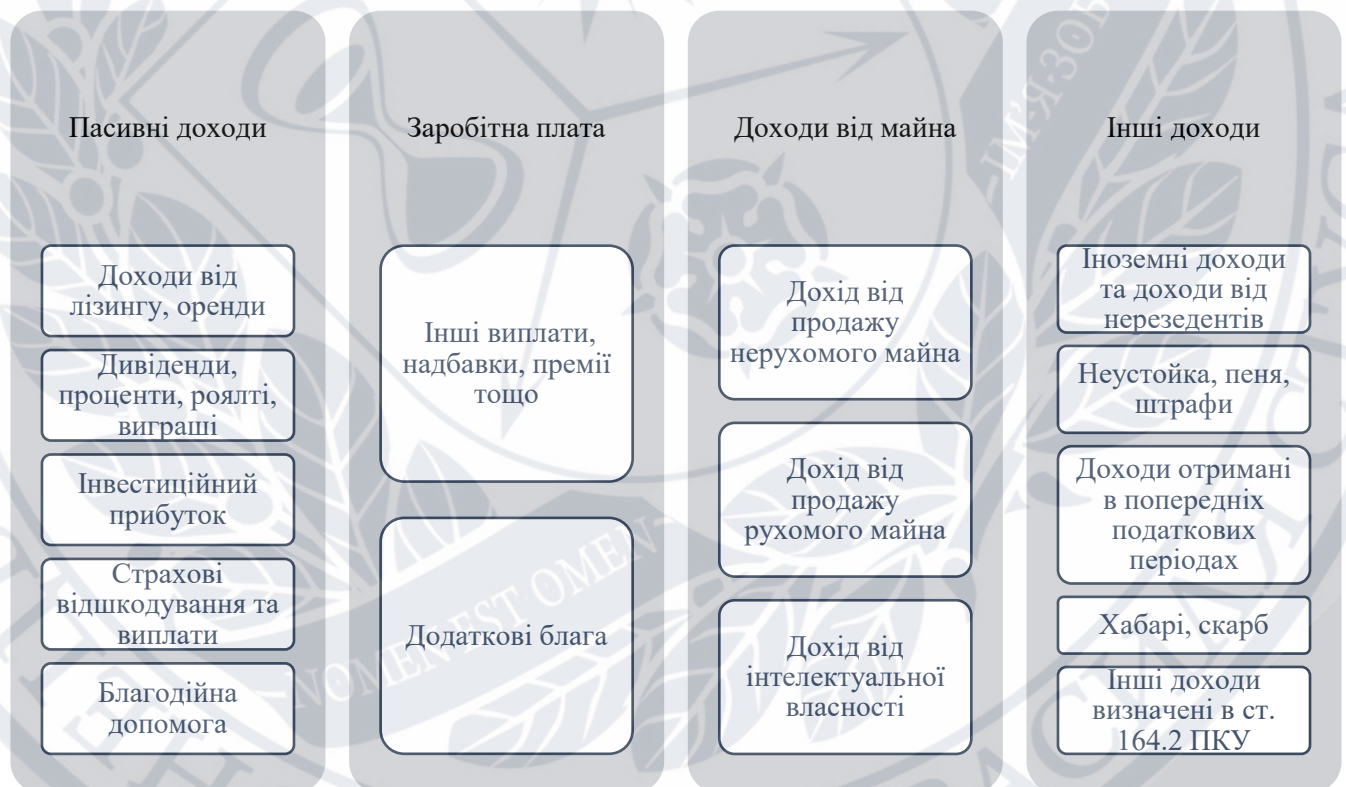

Рисунок 1.9. – Доходи, що підлягають оподаткуванню ПДФО згідно ПКУ
Джерело: складено автором за джерелами [7; 18].

Поряд з тим на законодавчому рівні визначено перелік доходів платників, що не оподатковуються (ст.165 ПКУ) [7]:

- всі види матеріальної допомоги, компенсацій, соціальних послуг, реабілітаційної допомоги, допомоги по інвалідності, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів;
- грошова допомога, що надається сім'ям військовослужбовців, поліцейським, органам цивільного захисту, кримінальним органам та службам спеціального зв'язку;
- грошова компенсація військовослужбовцям за належне їм житло;
- різноманітні види премій, стипендій, грантів, що призначені на державному рівні;
- допомога репресованим особам, жертвам нацистських переслідувань або їх спадкоємцям;
- пенсії із врахуванням індексації, довічні грошові утримання з бюджету чи Пенсійного фонду України;
- виплати та грошові допомоги відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [21], Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [22], Закону України «Про соціальні послуги» [23];
- проценти нараховані платнику від державних цінних паперів;
- виплати чи відшкодування творчими спілками, неприбутковими організаціями, фондам;
- суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
- кошти, отримані платником на відрядження або під звіт;
- аліменти, кошти або вартість майна отримані за рішенням суду в результаті розлучення подружжя;
- надмірно сплачені грошові зобов'язання, страхових внесків з бюджетів;
- вартість майна або грошової допомоги дітям-сиротам чи дітям, позбавленим батьківського піклування;

- доходи, отримані від продажу власної сільськогосподарської продукції, що вирощена фізичною особою на власних земельних ділянках відповідного призначення;
- кошти або майно надані волонтеру як витрати неприбуткової організації;
- інші доходи визначені ст. 165 ПКУ [7].

Важливим елементом оподаткування доходів фізичних осіб є зрозумілий порядок нарахування, утримання та сплати податку, що може здійснювати безпосередньо платник або податковий агент. Більш дієвою є сплата ПДФО через податкового агента, який зобов'язаний утримати податок з платника із застосуванням діючої ставки, а в разі якщо це дохід у вигляді заробітної плати застосувати при наявності підстав податкову соціальну пільгу, яка може визначатися як 50 %, 100 %, 150 %, 200 % розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи для категорій платників, що визначені ст. 169.1.3 ПКУ.

Проте, до інших доходів, ніж заробітна плата та доходів самозайнятої особи податкова соціальна пільга не застосовується, важливо враховувати, що її можна застосовувати лише за одним місцем роботи.

Податок сплачується єдиним платіжним дорученням, паралельно із платіжками на виплату заробітної плати. Податок може бути сплачений на єдиний рахунок.

В разі, якщо у платника виникали протягом звітного податкового року інші доходи, що підлягають оподаткуванню або іноземні доходи, то він зобов'язаний самостійно подати податкову декларацію і показати такі доходи.

З доходів отриманих у негрошовій або готівковій формі податок сплачується протягом 3-х операційних днів після їх нарахування, виплати.

Доходи отримані від продажу нерухомого майна власником якого платник є понад три роки не підлягають оподаткуванню, якщо менше, то оподатковуються за ставкою 5 %. За такою ж ставкою оподатковуються земельні ділянки, в т. ч. сільськогосподарського призначення. Якщо отримано дохід від спадщини оподатковується за такою ж ставкою, за винятком спадщини від членів

сім'ї першого і другого ступеня спорідненості. Спадщина отримана від нерезидентів оподатковується за ставкою 18 %.

Рухоме майно оподатковується за нульовою ставкою при першому продажі протягом звітного року, при наступному за ставкою 5 %.

Проценти підлягають оподаткуванню при їх виплаті, відповідальність покладається на податкового агента, а саме банки, кредитні спілки тощо. Дивіденди нараховуються платнику за акціями, корпоративними правами остаточно оподатковуються податковим агентом під час їх нарахування за ставкою визначеною в ПКУ. Не враховуються дивіденди, нараховані на користь емітента, який є резидентом Дія Сіті.

Виграші та призи оподатковуються податковим агентом під час їх нарахування або виплати. В ст. 170.7.2 ПКУ визначені особливі умови оподаткування благодійної допомоги.

Граничний термін сплати ПДФО, за результатами декларування, протягом 10 календарних днів по завершенню граничного терміну її подання. Декларація може заповнюватися платником самостійно або уповноваженою особою.

Щодо строків подачі декларації, то для:
громадян, що проводить незалежну професійну діяльність до 1 травня року, що настає за звітним;

фізичних осіб-підприємців – протягом 40 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного кварталу (року).

ПДФО, що утриманий з доходів резидентів та нерезидентів зараховується до бюджету за місцезнаходженням податкового агента, якщо є філія, відокремлений структурний підрозділ, то за його місцезнаходженням. Розподіл коштів між бюджетами різних рівнів здійснюють органи казначейського обслуговування.

Податковий агент несе відповідальність щодо своєчасного і повного перерахування податку до бюджету, для іноземних доходів та доходів, що підлягають декларуванню несе платник.

Попри існуюче правове поле, наразі основний тягар зі сплати ПДФО лягає на звичайних громадян, які отримують переважно одне джерело доходів від заробітної плати. Громадяни, які мають доходи вище середнього часто приховують їх, особливо, якщо вони потребують особистого декларування, а платник не входить до категорії платників, що зобов'язані їх декларувати.

Висновки до розділу 1

В першому розділі кваліфікаційної роботи представлені наступні положення:

- розглянуто підходи вчених до визначення сутності оподаткування доходів громадян, обґрунтовано погляди науковців щодо змін правового контексту розуміння сутності доходів фізичних осіб;

- визначено еволюцію розвитку податку на доходи фізичних осіб з позиції зміни нормативно-правового поля, що регулює механізм оподаткування доходів фізичних осіб;

- запропоновано трактування поняття «дохід», як регулярні або нерегулярні надходження платника внаслідок виконання ним певних дій або отримання вигоди від активів, що мають грошову форму або можуть бути оцінені в грошовій формі (спадщина, дарунок, рухоме або нерухоме майно тощо);

- проаналізовано ставки оподаткування ПДФО країн ЄС, визначено особливості застосування диференційованого підходу для Швеції та Німеччини, здійснено порівняння ставок із Україною;

- систематизовано та розглянуто економіко-правовий контекст фіскальних елементів механізму оподаткування ПДФО з позиції чинного податкового законодавства.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ФІСКАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

2.1. Аналіз фіскальної ефективності надходжень податку на доходи фізичних осіб до бюджету

Податок з доходів фізичних осіб (ПДФО) є прямим, бюджетоутворюючим податком, що надходить у певному співвідношенні до бюджетів всіх рівнів. Попри кризу в країні, що зумовлена пандемією Covid-19, повномасштабною війною, міграцією населення та значним рівнем безробіття даний податок є одним із провідним. Так, наприклад, збільшення виплат військовослужбовцям і перебування їх на певних територіальних громадах значно підвищили надходження до місцевих бюджетів. Механізм справляння ПДФО досліджується досить багатогранно різними науковцями і фокусується переважно на виявленні певних причинно-наслідкових взаємозв'язків між різними показниками [24], проблема фіскальної ефективності представлена в працях Гнидюк І. В., Уманець Л. В., Гончаренко Т. В. [25], Назаркевич І., Підручняк К. [26], Лега О., Черненко К., Лободіна З. [27], при цьому дискусійними положеннями є зміни умов оподаткування, розподілу та зарахування ПДФО до бюджетів різних рівнів, що представлені в працях Данилишин Б., Цимбал О., Остафійчук Я., Пилипів В. [28], Левітас Е. [29], Марчак Д. [30], ефективність оподаткування ПДФО з позиції соціальної справедливості висвітлена в працях Тучак Т. В., Колокольна А. М. [31], Божанова О. В. і Петрова Л. В. [32], Волохова І. [33] визначають проблеми реформування ПДФО.

Фіскальна ефективність ПДФО проявляється через наповнення доходів бюджетів різних рівнів і їх здатності покривати певні витрати. Ключовими аспектами, що впливають на фіскальну ефективність ПДФО є:

- ставки оподаткування: так дослідження зміни ставок оподаткування представлено в наукових публікаціях, підходи до їх визначення різняться,

зокрема виділяють універсальні та диференційовані. В Україні ставки залежать від джерела доходу, а не від його обсягу;

- пільги, в тому числі податкова соціальна пільга, що застосовується до доходів у вигляді заробітна плата та податкова знижка, що надається за наявності відповідних витрат (ст. 166 ПКУ) [7];

- уникнення від оподаткування, адже наразі найбільш дієвим механізмом стягнення ПДФО є через податкового агента, нажаль, платники, що не зобов'язані щорічно подавати декларації ухиляються від оподаткування, з однієї сторони через незнання податкового законодавства, з іншої ухиляючись від сплати;

- адміністративні витрати на стягнення податку, якщо вони перевищують суму податку, то фіскальна ефективність знижується тощо.

Аналіз фіскальної ефективності ПДФО доцільно оцінити в розрізі зведеного, державного та місцевого бюджетів. Інформаційним забезпеченням даного дослідження є дані Open Budget [45–47].

Таблиця 2.1 – Зміна надходжень податку та збору на доходи фізичних осіб до бюджетів різних рівнів за 2018–2022 рр.

Вид бюджету	Роки / млрд грн					Темп приросту, % 2022 р. до	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018 р.	2021 р.
Зведений бюджет	229,9	275,5	295,1	349,8	420,7	83,0	20,3
Державний бюджет	91,7	110,0	117,3	137,6	148,4	61,8	7,9
Місцевий бюджет	138,2	165,5	177,8	212,2	272,2	97,1	28,3

Джерело: складено автором за даними Open Budget [47].

ПДФО та військовий збір є одним із бюджетоутворюючих податків, так за 2018–2022 рр. прослідковується позитивна динаміка надходження до бюджетів всіх рівнів, зокрема, до зведеного бюджету на 83,0 %, в т. ч. за 2022 р. на 20,3 % з 349,8 до 420,7 млрд грн. При цьому значна частка податку залишається в місцевих бюджетах, надходження до яких зросли на 97,1 % або 134,0 млрд грн за період дослідження, в т. ч. за останній 2022 р. на 28,3 % до 272,2 млрд грн.

Зазначені тенденції обумовлені надходженнями до місцевих бюджетів ПДФО і військового збору з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами, що становить 111,9 млрд грн в 2022 р., що на 92,4 млрд грн більше відносно попереднього періоду. Приріст надходжень до державного бюджету є дещо нижчим і становить 61,8 % за 2018–2022 рр., в т. ч. за 2022 р. лише на 7,9 % і становить 148,4 млрд грн. Динаміка надходжень представлена на рис. 2.1 демонструє загальний приріст надходжень від ПДФО та військового збору до зведеного бюджету України, проте в більшій мірі за рахунок надходжень до місцевого бюджету, адже темпи приросту є вищими порівняно із державним бюджетом.

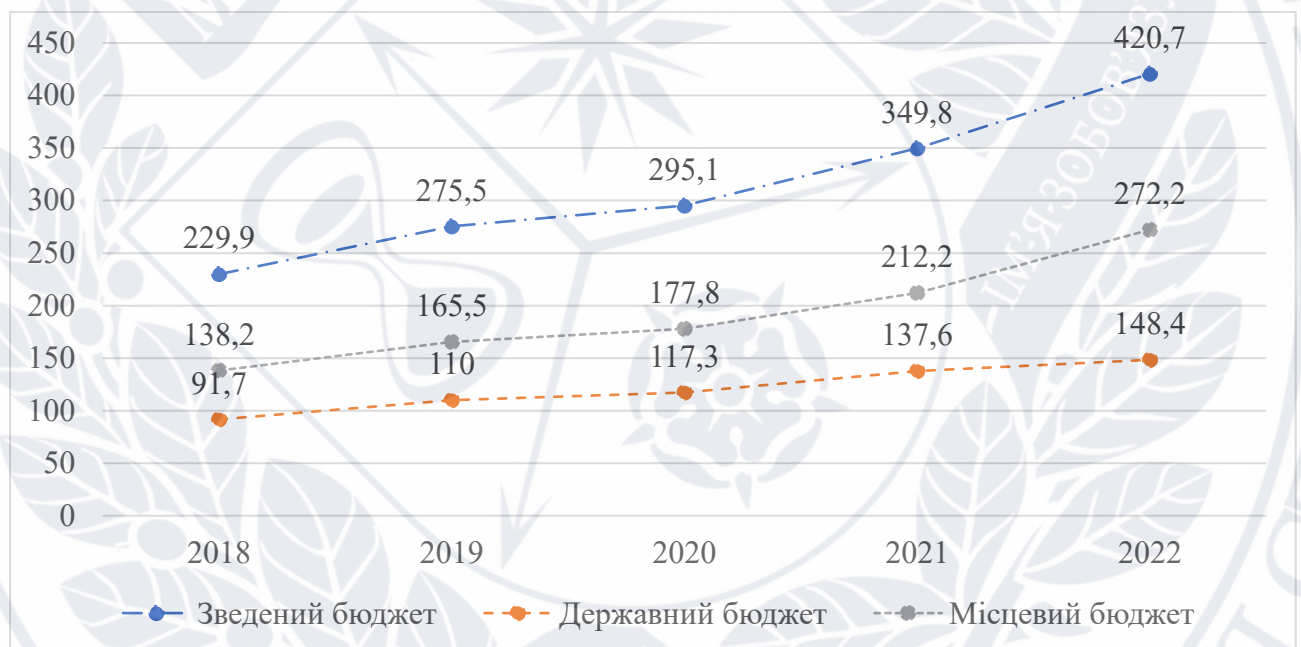

Рисунок 2.1 – Динаміка надходження податку та збору на доходи фізичних осіб до бюджетів різних рівнів за 2018–2022 рр., млрд грн

Джерело: побудовано автором за даними Open Budget [47].

Щодо структури надходжень податку та збору на доходи фізичних осіб (рис. 2.2), то більше ніж 60 % надходить до місцевих бюджетів, 35–40 % до державного. Військовий збір та ПДФО із доходів у вигляді процентів повністю зараховується до державного бюджету,

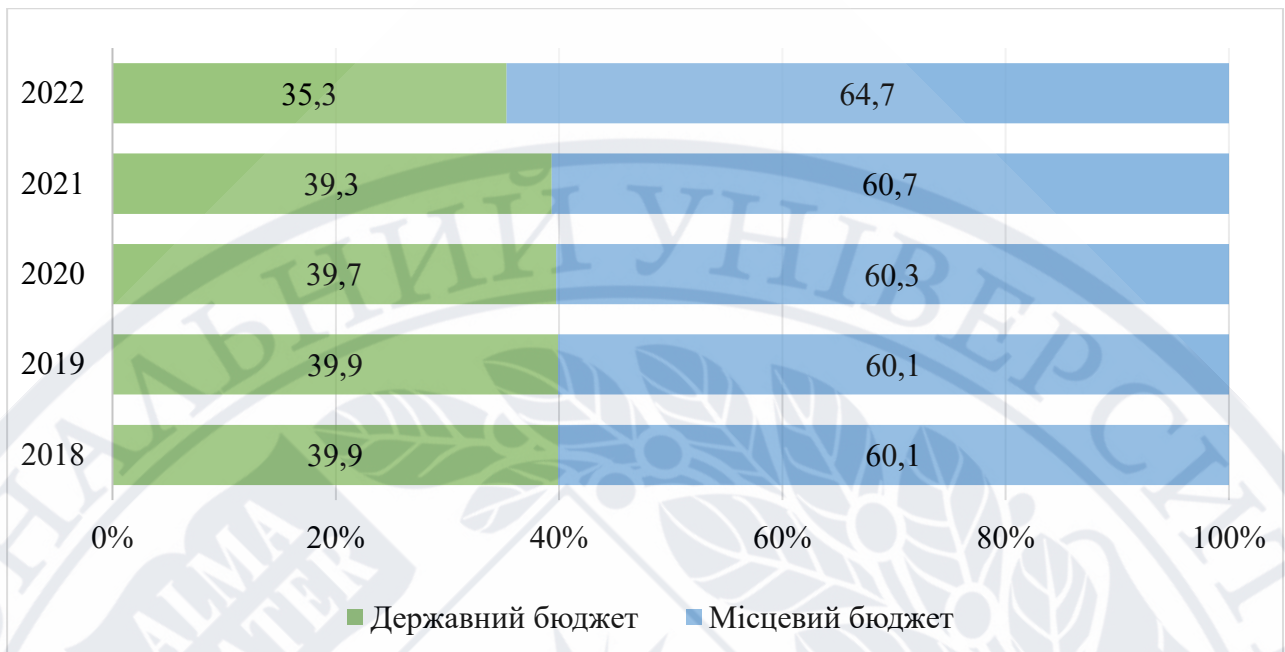

Рисунок 2.2 – Структура розподілу податку та збору на доходи фізичних осіб між бюджетами різних рівнів

Джерело: побудовано автором за даними Open Budget [47].

Для оцінки фіскальної значимості надходження ПДФО і ВЗ визначимо його обсяг частку відносно доходів відповідного бюджету та податкових надходжень за 2018–2022 рр. (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Зміна обсягу і структури податку та збору на доходи фізичних осіб до бюджетів різних рівнів

Показники	Роки									
	2018		2019		2020		2021		2022	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Зведений бюджет (ЗБ)										
Доходи бюджету	1184,3	100,0	1289,8	100,0	1376,7	100,0	1662,2	100,0	2196,3	100,0
Податкові надходження	986,3	83,3	1070,3	83,0	1136,7	82,6	1453,8	87,5	1343,2	61,2
ПДФО і ВЗ	229,9	23,3	275,5	25,7	295,1	26,0	349,8	24,1	420,7	31,3
ПДФО і ВЗ відносно доходів ЗБ	-	19,4	-	21,4	-	21,4	-	21,0	-	19,2
Державний бюджет (ДБ)										
Доходи бюджету	928,1	100,0	998,3	100,0	1076,0	100,0	1296,9	100,0	1787,4	100,0
Податкові надходження	753,8	81,2	799,8	80,1	857,8	79,7	1107,1	85,4	949,8	53,1
ПДФО і ВЗ	91,7	12,2	110,0	13,7	117,3	13,7	137,6	12,4	148,4	15,6
ПДФО і ВЗ відносно доходів ДБ	-	9,9	-	11,0	-	10,9	-	10,6	-	8,3

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Місцевий бюджет (МБ)										
Доходи бюджету	562,4	100,0	560,5	100,0	471,5	100,0	580,7	100,0	555,1	100,0
Податкові надходження	232,5	41,3	270,5	48,3	285,6	60,6	346,7	59,7	393,5	70,9
ПДФО і ВЗ	138,2	59,4	165,5	61,2	177,8	62,3	212,2	61,2	272,2	69,2
ПДФО і ВЗ відносно доходів МБ	-	24,6	-	29,5	-	37,7	-	36,5	-	49,0

Джерело: складено і розраховано автором за даними Open Budget [47].

Оцінюючи частку податкових надходжень в доходах зведеного бюджету доцільно зазначити про скорочення частки у 2022 р. з 87,% до 61,2 % за рахунок повномасштабної війни в Україні, значних руйнувань бізнесу у зонах бойових дій, релокацією бізнесу, в т. ч. призупинення діяльності або зниження ділової активності. Вагомим чинником є те, що на початку повномасштабного вторгнення були призупинені податкові перевірки, що теж обумовило певну тінізацію навіть і працюючого бізнесу. Попри такі тенденції частка ПДФО і ВЗ в податкових надходженнях зведеного бюджету зросла до 31,3 %, при цьому середній показник на рівні 25 % за попередні періоди. Проте відносно доходів зведеного бюджету надходження зменшилися на 2 % до 19,2 %.

Частка податкових надходжень до державного бюджету суттєво скоротилася на 32,3 % до рівня 53,1 % з 1107,1 до 949,8 млрд грн протягом 2021–2022 рр. Щодо надходження ПДФО і ВЗ відносно податкових надходжень, то в середньому протягом досліджуваного періоду вони склали 13 %, проте в 2022 р. зросли до 15,6 % або 148,4 млрд грн, відносно доходів державного бюджету, то скоротилися на 2,3 % до рівня 8,3 %, в попередні періоди середнє значення становило 10,5 %.

Пріоритетним джерелом поповнення місцевих бюджетів є ПДФО і ВЗ, що становить більше 60 %, а в 2022 р. досягає 69,2 %, позитивною є динаміка відносно доходів місцевих бюджетів, так за 2021–2022 р. з 36,5 до 49, %. Проте, потрібно враховувати, що такі зміни можуть відбуватися не за рахунок суттєвого приросту надходжень від податку, а внаслідок скорочення інших джерел доходів місцевих бюджетів. Більш детальний аналіз і висновки можна зробити оцінюючи

надходження в розрізі місцевих бюджетів, адже тенденції будуть різні, особливо, якщо врахувати місячний період.

Отже, на підставі вище зазначеної інформації можна стверджувати про високу фіскальну ефективність ПДФО і ВЗ, що дає можливість мобілізувати певну суму грошових коштів до бюджетів різних рівнів. Зростання надходжень залежить від рівня зайнятості і середньої заробітної плати в країні, проте війна в Україні обумовила додаткові надходження від виплат військовослужбовців і їх сімей.

Таблиця 2.3 – Складові надходження від ПДФО та ВЗ до зведеного бюджету України у 2018–2022 рр.

Показники	Роки					Темп приросту, % 2022 р. до	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018 р.	2021 р.
1	2	3	4	5	6	7	8
Доходи ЗБ	1184278,1	1289779,8	1376661,6	1662242,7	2196273,3	85,5	32,1
Податкові надходження	986348,5	1070321,8	1136687,2	1453804,1	1343225,0	36,2	-7,6
ПДФО і ВЗ	229900,6	275458,5	295107,3	349785,5	420672,6	83,0	20,3
ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді ЗП	175182,9	209010,1	223866,7	267173,0	246413,1	40,7	-7,8
ПДФО з грошового забезпечення та інших виплат, одержаних військовослужбовцями	11678,0	15397,1	18235,1	19519,2	111949,7	858,6	473,5
ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів інших ніж заробітна плата	14506,1	16794,5	18087,5	23614,2	19230,2	32,6	-18,6
ПДФО, що сплачується фізичними особами за результатами річного декларування	4508,4	6342,2	5569,9	7125,5	5932,4	31,6	-16,7
ПДФО із доходу у вигляді процентів	5280,5	5487,6	5415,6	3726,0	3210,1	-39,2	-13,8
Військовий збір	18723,5	22425,5	23929,5	28608,8	33657,8	79,8	17,6
Збір з одноразового добровільного декларування	-	-	-	18,8	279,4	-	1 384,5
ПДФО від оподаткування пенсійних виплат або щомісячного довічного грошового утримання	21,1	1,7	3,1			-100,0	-

Джерело: складено і розраховано автором за даними Open Budget [47].

Доходи зведеного бюджету зросли за 2018–2022 рр. на 85,5 %, в т. ч. за останній рік на 32,1 %, щодо зміни податкових надходжень, то темпи приросту є значно нижчими і склали 36,2 % за весь період дослідження, а в 2022 р. скоротилися на 7,6 %. Подібними тенденціями відносно доходів є надходження від ПДФО і ВЗ на 83,0 та 20,3 % відповідно. Війна в Україні вплинула на зростання ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами на 856,6 % за 2018–2022 рр. з 11,68 до 111,95 млрд грн, в 2022 р. на 473,5 % з 19,5 до 111,95 млрд грн. Скорочення надходжень ПДФО відбулося в 2022 р. відносно таких складових, як: ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати на -7,8 % з 267,1 до 246,3 млрд грн, ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку інших ніж заробітна плата на -18,6 %, ПДФО, що сплачується фізичними особами за результатами річного декларування на -16,7 %, ПДФО із доходу у вигляді процентів на -13,8 %. Збір з одноразового добровільного декларування було започатковано як одноразова можливість задекларувати неоподатковані раніше доходи платника, у 2021 р. і доходи склали 18,8 млн грн, в 2022 р. – 279,4 млн грн. Даний проєкт ДПС є недостатньо успішний, що пов'язано із недовірою з боку платників, недостатньою податковою культурою та невизначеністю в державі. ПДФО від оподаткування пенсійних виплат або щомісячного довічного грошового утримання здійснювалися лише в 2018–2020 рр. в наступні періоди надходження відсутні, так як це обумовлені законодавчими змінами щодо його оподаткування.

Структура надходжень до бюджетів різних рівнів є відмінною, розглянемо за рахунок яких складових формується ПДФО і ВЗ до зведеного бюджету (рис. 2.2).

Податок та збір на доходи фізичних осіб в більшій мірі складається із ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати та військового збору, які впродовж 2018-2021 рр.

займали сталу частку в структурі, і становили в середньому 76,1 % та 8,1 % відповідно.

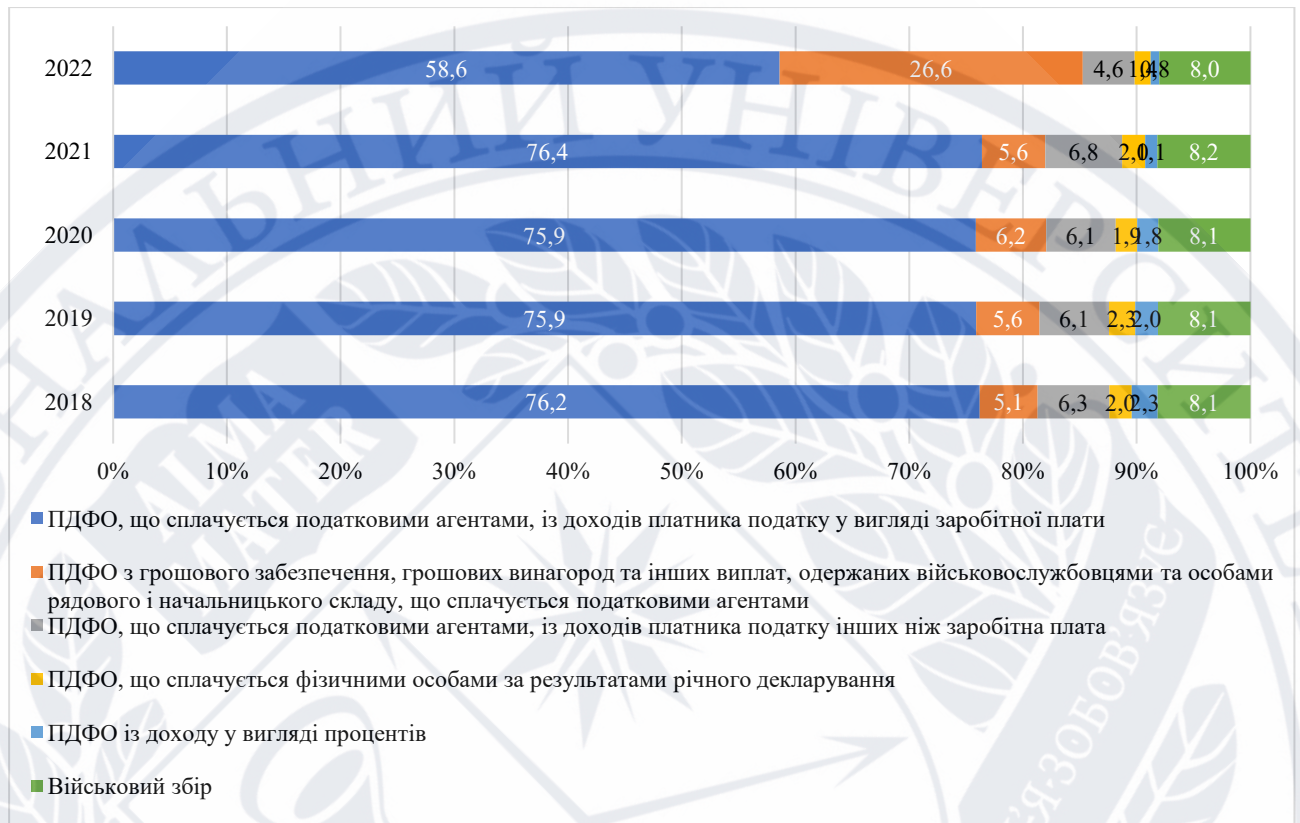

Рисунок 2.3 – Структура надходження податку та збору на доходи фізичних осіб до зведеного бюджету України

Джерело: побудовано автором за даними Open Budget [47].

Проте, повномасштабна війна в 2022 р. обумовила фінансову кризу для багатьох суб'єктів господарювання, в тому числі і державного сектору, що вплинуло на скорочення рівня оплати працівників, як наслідок зменшення частки надходження ПДФО від заробітної плати до 58,6 % (або 246,4 млрд грн, що на 20,76 млрд грн менше відносно 2021 р.).

Попри значне скорочення доходів громадян значно зросли виплати військовослужбовцям, доходи яких підлягають оподаткуванню. Збільшення грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу в 2022 р. обумовило зростання частки надходження ПДФО з даного джерела на 21 % (або 92,43 млрд грн) до 26,6 % (111,9 млрд грн) в 2022 р. Проте, зазначене джерело не

є стійким, адже вже у 2023 р. році виплати військовослужбовцям скорочуються, так як існує проблема наповнення бюджету та військова ситуація в країні.

Обсяг і динаміка надходжень ПДФО і ВЗ до державного бюджету представлено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Складові надходження від ПДФО та ВЗ до державного бюджету України у 2018–2022 рр.

Показники	Роки					Темп приросту, % 2022 р. до	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018 р.	2021 р.
1	2	3	4	5	6	7	8
Доходи державного бюджету	928 108	998 279	1 076 017	1 296 853	1 787 396	93%	38%
Податкові надходження	753 816	799 776	857 776	1 107 091	949 764	26%	-14%
ПДФО і ВЗ	91 742	109 954	117 281	137 555	148 427	62%	8%
ПДФО, що сплачується податковими агентами, із ЗП платника податку	57 851	69 273	74 250	88 835	74 992	30%	-16%
ПДФО з виплат, одержаних військово-службовцями	3 671	4 815	5 729	6 170	28 323	672%	359%
ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку інших ніж ЗП	4 463	5 319	5 794	7 629	5 635	26%	-26%
ПДФО за результатами річного декларування	1 745	2 633	2 162	2 566	2 330	34%	-9%
ПДФО із доходу у вигляді процентів	5 280	5 488	5 416	3 726	3 210	-39%	-14%
Військовий збір	18 723	22 426	23 929	28 609	33 658	80%	18%
Збір з одноразового добровільного декларування				18,8	279,4		1384%
ПДФО від оподаткування пенсійних виплат або щомісячного довічного грошового утримання	7,3	0,7	1,3			-100%	

Джерело: складено і розраховано автором за даними Open Budget [47].

Доходи державного бюджету України за 2018–2022 рр. зросли на 93 % з 928,1 до 1787,4 млрд грн, в т. ч. за останній рік на 38 %. Щодо тенденцій податкових надходжень, то вони є відмінними і супроводжуються незначним приростом за останні п'ять років на 26 %, в т. ч. скороченням відносно попереднього року на 14 %. Динаміка надходжень від ПДФО і ВЗ є стійкою із

сукупним приростом 62 % за 2018–2022 рр. та 8 % протягом 2022 р., такі тенденції обумовлені перерозподілом надходжень відносно структури податку, а саме: надходження ПДФО з виплат, одержаних військово-службовцями та особами рядового і начальницького складу зросло за період дослідження в 6,7 рази, в т. ч. за 2022 р. на 3,6 %, що пов'язано із повномасштабною війною в Україні; суттєво зростають надходження від військового збору в цілому на 80 % з 18,7 млрд грн в 2018 р. до 33,7 млрд грн в 2022 р., в т. ч. за останній рік на 18 %. В абсолютній сумі є третім за фіскальною складовою податком. Надходження від інших складових податку в 2022 р. скорочуються, загальна структура формування ПДФО представлена на рис. 2.4.

Рисунок 2.4 – Структура надходження податку та збору на доходи фізичних осіб до державного бюджету України

Джерело: побудовано автором за даними Open Budget [47].

Податок та збір на доходи фізичних осіб в більшій мірі складається із ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати та військового збору, які впродовж 2018-2021 рр.

займали сталу частку в структурі, і становили в середньому 63,5 % та 20 % відповідно. Проте, повномасштабна війна в 2022 р. обумовила фінансову кризу для багатьох суб'єктів господарювання, в тому числі і державного сектору, що вплинуло на скорочення рівня оплати працівників, як наслідок зменшення частки надходження ПДФО від заробітної плати до 50,5 % (або 74,99 млрд грн, що на 13,85 млрд грн менше відносно 2021 р.).

Попри значне скорочення доходів громадян значно зросли виплати військовослужбовцям, доходи яких підлягають оподаткуванню. Збільшення грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу в 2022 р. обумовило зростання частки надходження ПДФО з даного джерела на 14,6 % (або 22,2 млрд грн) до 19,1 % (28,3 млрд грн) в 2022 р. Зазначене джерело не є стійким, адже вже у 2023 р. році виплати військовослужбовцям скорочуються.

Місьцеве самоврядування для протистояння викликам, що постають перед ними в умовах воєнного стану зобов'язані демонструвати належний рівень фінансового забезпечення. Проте, початок війни, лютий 2022 р. негативно вплинула на їх здатність генерувати доходи в умовах невизначеності та небезпеки, попри незначне скорочення доходів у 2022 р. на 4,4 % відносно 2021 р. (див. табл. 2.4)

Таблиця 2.4 – Складові надходження від ПДФО та ВЗ до місцевого бюджету України у 2018–2022 рр.

Показники	Роки					Темп приросту, % 2022 р. до	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2021
1	2	3	4	5	6	7	8
Доходи місцевого бюджету	562 415,7	560 527,9	471 480,0	580 699,2	555 097,1	-1,3	-4,4
Податкові надходження	232 532,9	270 545,8	285 571,5	346 713,2	393 460,6	69,2	13,5
ПДФО і ВЗ	138 158,8	165 504,4	177 826,0	212 230,3	272 245,3	97,1	28,3
ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати	117 331,6	139 737,0	149 616,2	178 337,6	171 421,3	46,1	-3,9

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4	5	6	7	8
ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями	8 006,9	10 581,9	12 506,3	13 348,8	83 626,2	944,4	526,5
ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку інших ніж заробітна плата	10 042,8	11 475,4	12 293,8	15 984,7	13 595,2	35,4	-14,9
ПДФО, що сплачується фізичними особами за результатами річного декларування	2 763,7	3 708,9	3 407,9	4 559,2	3 602,6	30,4	-21,0
ПДФО від оподаткування пенсійних виплат або щомісячного довічного грошового утримання	13,8	1,0	1,8	-	-	-100,0	-

Джерело: складено і розраховано автором за даними Open Budget [47].

У 2022 р. до місцевих бюджетів надійшло 555,1 млрд грн, в т. ч. від податкових надходжень 393,5 млрд грн, що становить 70,9 % всіх доходів. При цьому приріст ПДФО і ВЗ в цілому становить 97,1 % за 2018–2022 рр., відносно попереднього року на 28,3 %. Такі тенденції обумовлені тим, що зросли відрахування із заробітної плати військовослужбовців та зростання нормативу зарахування ПДФО до місцевих бюджетів з 60 до 64% протягом 2022 р. (рис. 2.5).

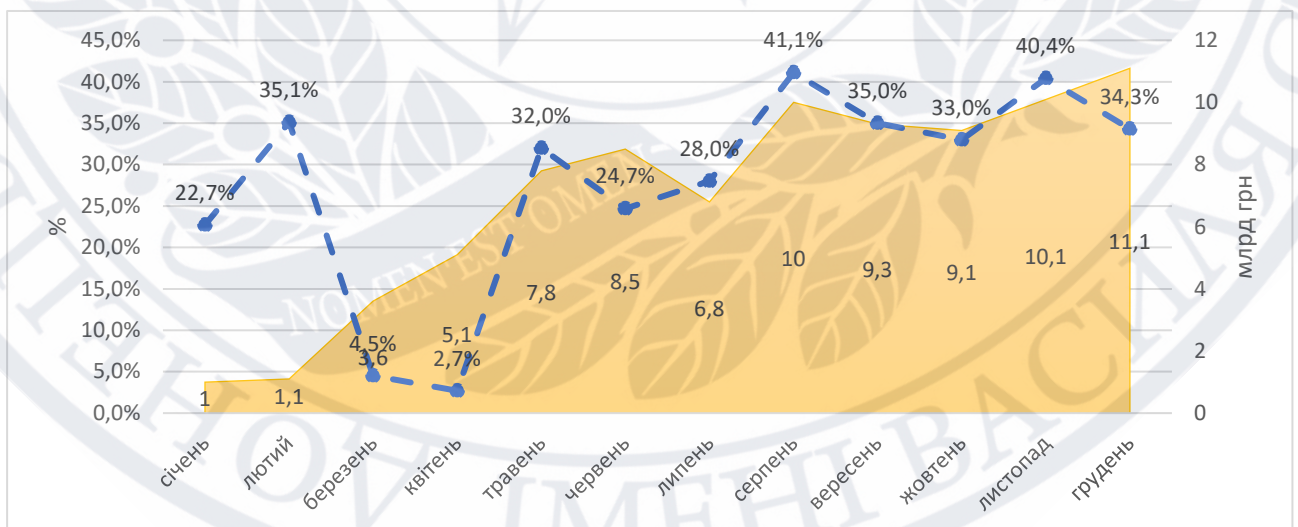

Рисунок 2.5 – Приріст надходжень ПДФО з виплат військовослужбовців до місцевих бюджетів за 2022 р. відносно 2021 р.

Джерело: побудовано автором за даними Open Budget [47].

Не дивлячись, що у відсотковому значенні приріст у грудні становив +34,4 %, це було найбільше абсолютне значення приросту +8,5 млрд грн у 2022 р. і сягнуло 33,3 млрд грн [5]. Основний індикатор – виплати військовослужбовцям, які з 13,3 млрд грн в 2021 р. зросли до 83,6 млрд грн в 2022 р., що склало третю частку ПДФО. В цілому тенденції зміни надходжень ПДФО в помісячному розрізі є неоднозначними і суттєво коливаються протягом 2022 р.

Негативною тенденцією є те, що надходження від ПДФО, що сплачують податкові агенти із заробітної плати знизилися у 2022 р. до рівня 2021 р., відповідно реальна вартість скорегована на темп інфляції 2022 р. 26,6 % буде ще нижчою. Попри такі зміни – це пріоритетне джерело формування ПДФО (рис. 2.6), частка якого у 2022 р. скоротилася до 63,0 %, відносно попередніх періодів знаходилася на рівні 84,0 %.

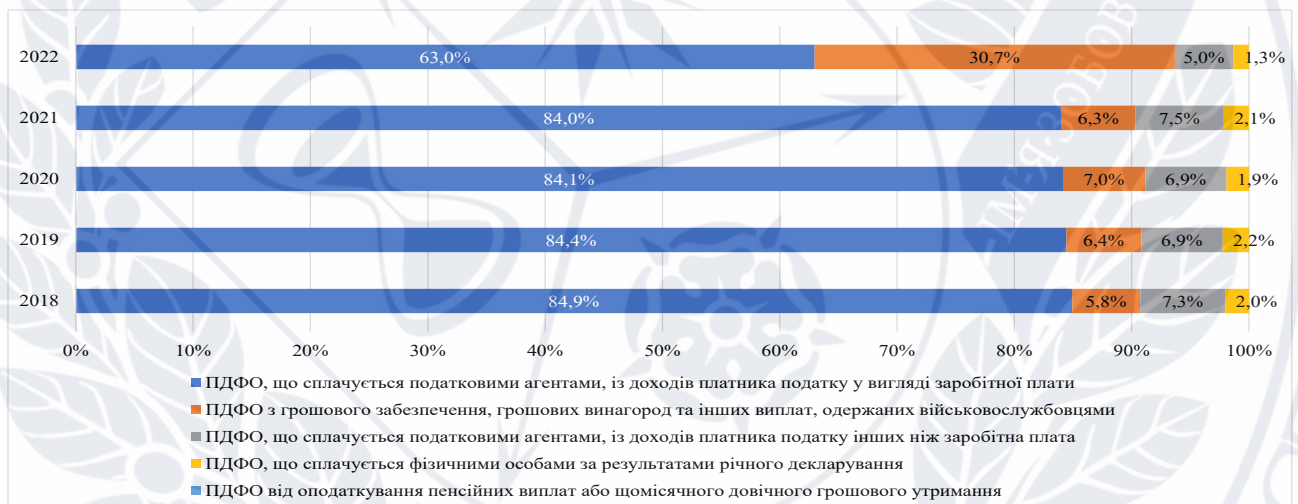

Рисунок 2.6 – Зміна структури надходжень податку та збору на доходи фізичних осіб до місцевих бюджету України

Джерело: побудовано автором за даними Open Budget [47].

Перерозподіл відбувся в бік зростання частки виплат військовослужбовців до 30,7 % в 2022 р. Для порівняння в попередні періоди, це було не більше 7,0 %.

2.2. Аналіз надходжень податку на доходи фізичних осіб в регіональному аспекті

Регіональний аспект розподілу надходження ПДФО відіграє важливе значення в фінансовій спроможності державного та місцевого бюджетів. Для оцінки надходження ПДФО в розрізі видів місцевих бюджетів здійснено за публічними даними Open budget та Boost-аналіз [34]. Попередня оцінка показала, що повномасштабна війна в Україні вплинула на динаміку та обсяги надходжень ПДФО, що потребувало певної адаптації місцевих бюджетів. ПДФО є одним із бюджетоутворюючих податків місцевих бюджетів, який має стійку тенденцію щодо приросту з 147,45 млрд грн в 2018 р. до 285,76 млрд грн в 2022 р., що забезпечило приріст на 93,8 % (див. табл. 2.5) та відносно 2021 р. на 25,2 %.

Таблиця 2.5 – Динаміка надходжень податку та збору на доходи фізичних осіб в розрізі місцевих бюджетів України, млн грн

Вид місцевого бюджету	Роки, млн. грн					Темп приросту, % 2022 р.	
	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2018 р.	2021 р.
1	2	3	4	5	6	7	8
Вінницька обл.	5237,3	6242,7	6628,6	7775,7	10988,4	109,8	41,3
Волинська обл.	2755,2	3283,4	3530,5	4339,2	6705,8	143,4	54,5
Дніпропетровська обл.	15983,8	19064,6	19800,5	25477,1	30301,5	89,6	18,9
Донецька обл.	8162,3	9560,3	9985,6	12329,7	12071,3	47,9	-2,1
Житомирська обл.	3831,3	4555,0	4888,8	5909,6	9877,3	157,8	67,1
Закарпатська обл.	2842,7	3297,6	3518,6	4261,3	6873,5	141,8	61,3
Запорізька обл.	7121,2	8227,9	8776,1	10599,8	10178,5	42,9	-4,0
Івано-Франківська обл.	3165,1	3778,7	4203,7	5078,3	7381,2	133,2	45,3
Київська обл.	8203,3	9997,6	10874,0	13255,6	15901,4	93,8	20,0
Кіровоградська обл.	3244,4	3735,6	3988,5	4714,6	6057,2	86,7	28,5
Луганська обл.	2143,9	2468,8	2776,7	3264,9	2950,9	37,6	-9,6
Львівська обл.	8671,9	10462,8	11210,5	13696,5	21904,5	152,6	59,9
м. Київ	22871,9	28140,9	29702,5	35909,4	39128,1	71,1	9,0
Миколаївська обл.	3865,0	4655,6	5124,1	6016,9	9383,7	142,8	56,0
Одеська обл.	8459,1	9881,6	10517,6	12625,0	16844,2	99,1	33,4
Полтавська обл.	6327,0	7437,4	7714,3	9397,9	11759,4	85,9	25,1
Рівненська обл.	2970,3	3569,5	3983,9	4921,7	6910,0	132,6	40,4
Сумська обл.	3645,6	4252,3	4601,3	5510,8	7247,3	98,8	31,5
Тернопільська обл.	2502,9	3006,6	3302,6	4087,2	5608,3	124,1	37,2

1	2	3	4	5	6	7	8
Харківська обл.	10029,1	11857,7	12578,4	15199,3	16147,4	61,0	6,2
Херсонська обл.	2702,4	3207,4	3504,9	4232,8	3019,0	11,7	-28,7
Хмельницька обл.	3789,7	4557,7	4989,8	6050,0	9079,2	139,6	50,1
Черкаська обл.	3957,5	4608,1	4924,4	5928,6	8261,3	108,7	39,3
Чернівецька обл.	1749,9	2088,2	2284,7	2764,5	4123,7	135,7	49,2
Чернігівська обл.	3226,1	3797,0	4191,9	4976,5	7054,5	118,7	41,8
МБ, всього	147458,9	175734,9	187602,7	228323,0	285757,3	93,8	25,2

Джерело: складено і розраховано автором за даними Open Budget [34].

Приріст зростання надходження ПДФО до місцевих бюджетів обумовлено зміною нормативу зарахування з 60 до 64 % у 2022 р., а також приростом надходжень податку від грошового забезпечення військовослужбовців на 70,3 млрд грн, що становить майже третину надходжень. Неоднозначність приросту надходжень в розрізі місцевих бюджетів визначається основними чинниками:

- релокація бізнесу із зони бойових дій та окупованих територій України на відносно мирні території;
- простої і скорочення бізнес активності підприємств;
- зменшення рівня оплати праці працівників.

Зміна надходження ПДФО до місцевих бюджетів (рис. 2.7) за 2018–2022 рр. та 2021–2022 рр. є відмінною як в цілому, так і в регіональному розрізі.

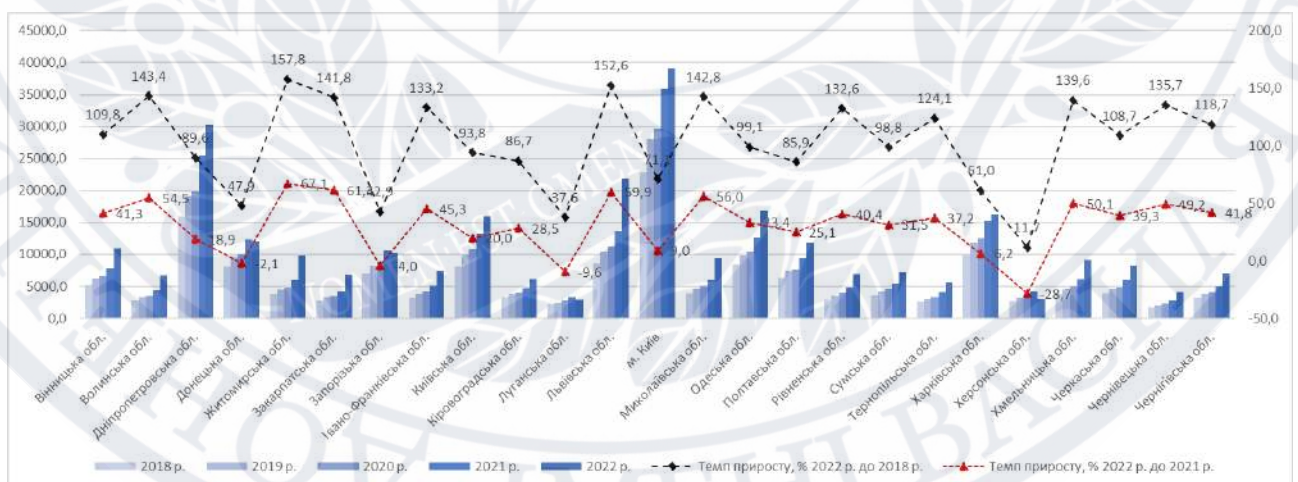

Рисунок 2.7 – Динаміка зміни податку та збору на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України

Джерело: побудовано автором за даними Open Budget [34].

Максимального приросту за 2018–2022 рр. досягли місцевий бюджет Житомирської області – 157,8 %, Львівської області – 152,6 %, Волинської обл. – 143,4 %, Миколаївської обл. – 142,8 %, мінімальний – Херсонська обл. – 11,7 %. Протягом 2022 р. приріст надходження ПДФО відбулося в таких областях: Житомирська – 67,1 %, Закарпатська – 61,62 %, Львівська – 59,9 %, Волинська – 54,5 %, Миколаївська – 56,0 %, таке зростання пояснюється двома основними чинниками: внутрішня міграція населення та зростання бізнес активності в окремих областях України та воєнні дії, як наслідок зростання виплат військовослужбовців та сплати ПДФО. На рис. 2.7 спостерігається тенденція щодо зростання надходження ПДФО відносно кожного із місцевих бюджетів, проте тенденції є неоднозначними. Скорочення надходження ПДФО у 2022 р. відносно 2021 р. характерне для таких областей як: Херсонська на -28,7 % або 1213,8 млн грн, Луганська – -9,6 % або 314,1 млн грн, Запорізька – -4,0 % або 421,4 млн грн, Донецька – -2,1 % або 258,3 млн грн.

Так, як 2022 р. був непрогнозований з позиції війни, то оцінимо рівень виконання планових показників надходження ПДФО до місцевих бюджетів (рис. 2.8), який в середньому становить 105,1 %.

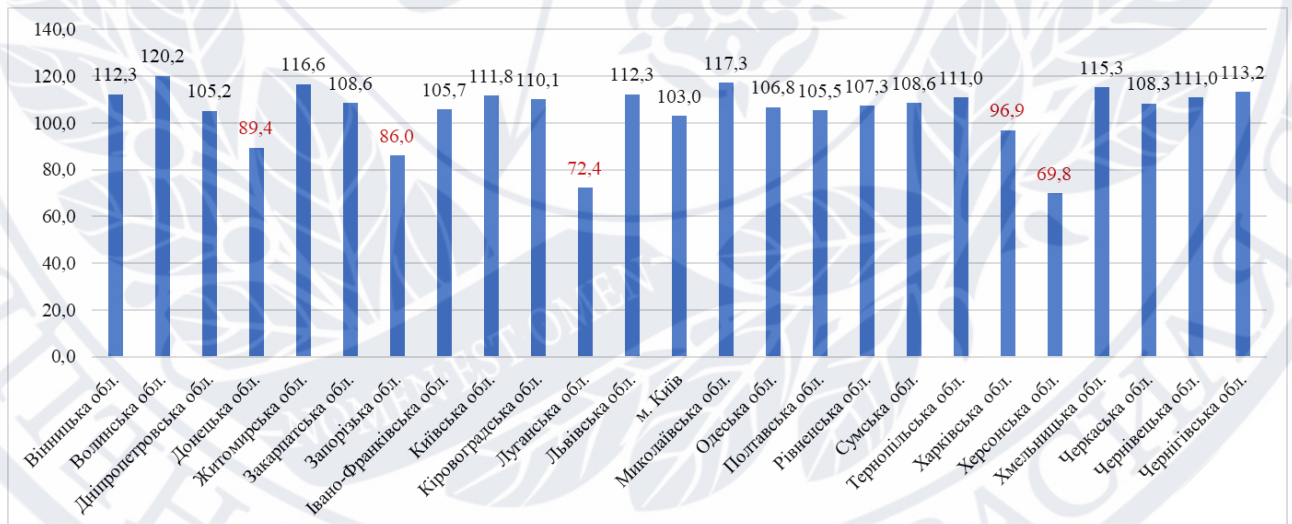

Рисунок 2.8 – Виконання річних планових показників податку на доходи фізичних осіб за 2022 р., %

Джерело: побудовано автором за даними Open Budget [34].

Недовиконання надходжень з ПДФО спостерігається у місцевих бюджетах: Донецькому – 10,06 %, Запорізькому – 14,0 %, Луганському –17,6 %, Херсонському – 28,7 %, Львівському – 59,9 %, Волинському – 54,5 %, Миколаївському – 56,0 %, Тернопільському – 11,0 %, Київському – 103,0 %, Рівненському – 107,3 %, Сумському – 108,6 %, Черкаському – 108,3 %, Чернівецькому – 111,0 %, Чернігівському – 113,2 %, Вінницькому – 112,3 %, Житомирському – 116,6 %, Івано-Франківському – 105,7 %, Київському – 111,8 %, Кіровоградському – 110,1 %, Львівському – 112,3 %, Миколаївському – 117,3 %, Одеському – 106,8 %, Полтавському – 105,5 %, Тернопільському – 111,0 %, Харківському – 96,9 %, Хмельницькому – 115,3 %.

Харківському – 13,1 %, Херсонському – 30,2 %. Це регіони де ведуться активні бойові дії, всі інші виконані в повному обсязі з максимальним значенням перевиконання 120,2 % – Волинська обл.

Для оцінки фіскального значення місцевих бюджетів з позиції наповнення місцевих бюджетів ПДФО визначимо їх частку відносно місцевих бюджетів (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Фіскальне значення надходжень податку та збору на доходи фізичних осіб в регіональному розрізі місцевих бюджетів України, %

Місцевий бюджет	Роки					Абсол. відхил., % 2022 р. від	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018 р.	2018 р.
Вінницька обл.	3,6	3,6	3,5	3,4	3,8	0,3	0,4
Волинська обл.	1,9	1,9	1,9	1,9	2,3	0,5	0,4
Дніпропетровська обл.	10,8	10,8	10,6	11,2	10,6	-0,2	-0,6
Донецька обл.	5,5	5,4	5,3	5,4	4,2	-1,3	-1,2
Житомирська обл.	2,6	2,6	2,6	2,6	3,5	0,9	0,9
Закарпатська обл.	1,9	1,9	1,9	1,9	2,4	0,5	0,5
Запорізька обл.	4,8	4,7	4,7	4,6	3,6	-1,3	-1,1
Івано-Франківська обл.	2,2	2,2	2,2	2,6	2,6	0,4	0,0
Київська обл.	5,7	5,8	5,8	5,6	6,1	0,4	0,6
Кіровоградська обл.	2,1	2,1	2,1	2,1	2,0	-0,1	-0,1
Луганська обл.	1,4	1,5	1,4	1,0	0,4	-1,0	-0,6
Львівська обл.	6,0	6,0	6,0	7,7	7,6	1,7	0,0
м. Київ	16,0	15,8	15,7	13,7	14,4	-1,6	0,7
Миколаївська обл.	2,6	2,7	2,6	3,3	3,1	0,5	-0,2
Одеська обл.	5,6	5,6	5,5	5,9	5,7	0,1	-0,2
Полтавська обл.	4,2	4,1	4,1	4,1	4,1	-0,2	-0,1
Рівненська обл.	2,0	2,1	2,2	2,4	2,6	0,6	0,2
Сумська обл.	2,4	2,5	2,4	2,5	2,4	0,0	-0,1
Тернопільська обл.	1,7	1,8	1,8	2,0	2,0	0,3	0,0
Харківська обл.	6,7	6,7	6,7	5,7	5,6	-1,2	-0,1
Херсонська обл.	1,8	1,9	1,9	1,1	0,8	-1,0	-0,3
Хмельницька обл.	2,6	2,7	2,6	3,2	3,1	0,5	-0,1
Черкаська обл.	2,6	2,6	2,6	2,9	3,2	0,5	0,3
Чернівецька обл.	1,2	1,2	1,2	1,4	1,4	0,3	0,0
Чернігівська обл.	2,2	2,2	2,2	2,5	2,6	0,4	0,1

Джерело: складено і розраховано автором за даними Open Budget [34].

Наскрізний аналіз свідчить про незначні відхилення щодо фіскальної значимості місцевих бюджетів, при цьому відхилення за 2018–2022 рр. становить

в межах $-1,6$ – $+1,7$ %, протягом 2022 р. $-1,2$ – $+0,9$ %. Скорочення надходжень більш ніж на 1,0 % за весь період дослідження відбулося в таких областях: Донецька – 1,3 %, Запорізька – 1,3 %, Луганська – 1,0 %, Харківська – 1,2 %, Херсонська – 1,0 %, м. Київ – 1,6 %. Максимальний позитивний приріст відбувся у Львівській області – $+1,7$ %, Житомирська – $+0,9$ %, інші не більше 0,6 %. Незначні коливання в структурі є підставою для розрахунку середнього значення показника (рис. 2.9).

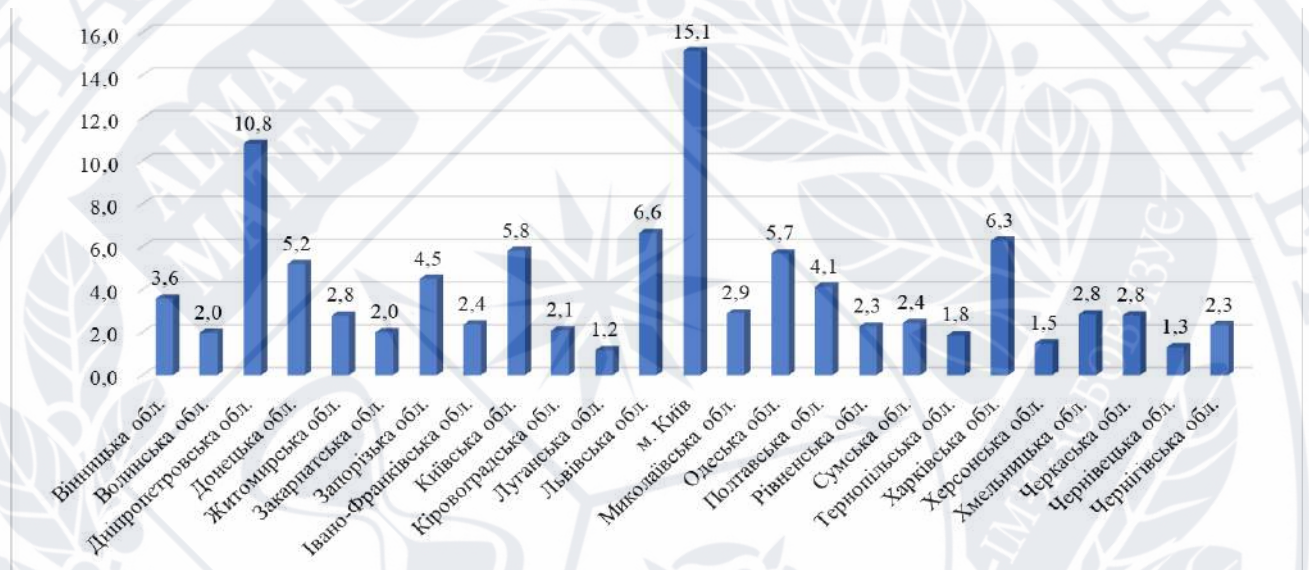

Рисунок 2.9 – Середня частка надходження податку та збору на доходи фізичних осіб в регіональному розрізі до місцевих бюджетів, %

Джерело: побудовано автором за даними Open Budget [34].

Найбільшу частку надходження ПДФО до місцевих бюджетів України забезпечується за рахунок надходжень від м. Київ – 15,1 % та таких областей: Дніпропетровська – 10,8 %, Львівська – 6,6 %, Харківська – 6,3 %, Київська – 5,8 %, Одеська – 5,7 %, Донецька – 5,2 %. Всі інші забезпечують надходження на рівні менше 4,5 %.

Так, як більше 90 % ПДФО до місцевих бюджетів надходить за рахунок доходів платників у вигляді заробітної плати, то проаналізуємо тенденції їх зміни до місцевих бюджетів (див. Додаток А.1, рис. 2.10). Оцінка динаміки надходження свідчить про неоднозначні тенденції, максимальне значення приросту за 2018–2022 рр. становить 76 % для Рівненської області, а мінімальне $-29,0$ % для Луганської області. У 2022 р. відносно 2021 р. спостерігається зміна

тенденцій, зокрема, скорочення надходження ПДФО із зарплати в межах 13,0 % (Закарпатська обл.) та -53,0 % Луганська обл.

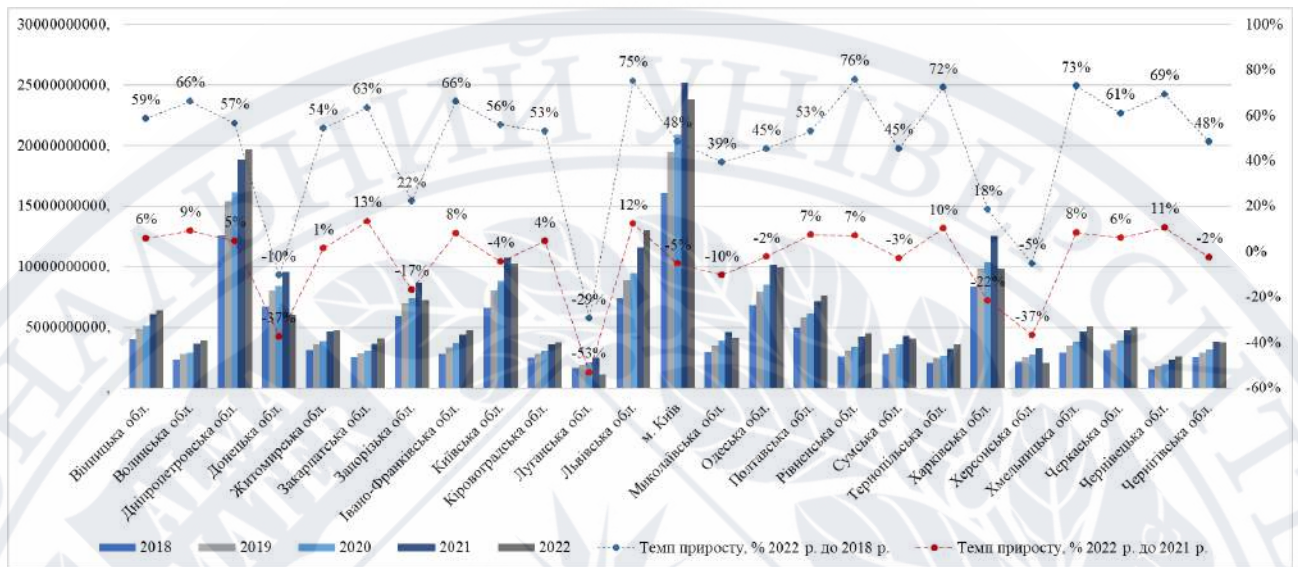

Рисунок 2.10 – Динаміка надходження ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати в регіональному розрізі до місцевих бюджетів

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними Open Budget [34].

Негативний приріст надходження обумовлений релокацією бізнесу, тимчасовою зупинкою, скороченням заробітної плати, закриттям підприємств та іншими чинниками, що викликані повномасштабною війною в Україні, яка призвела до часткового або повного руйнування окремих населених пунктів. Як наслідок, скорочення надходжень ПДФО із заробітної плати в Донецькій та Херсонській обл. на -37,0 %, Харківській – -22,0 %, Запорізькій – -17,0%, Миколаївській – -10,0 %, м. Київ – 5,0 %, Київська обл. – -4,0 %, Сумська обл. – -3,0 %. Якщо врахувати темп інфляції в Україні у 2022 р. на рівні 26,6 %, то місцеві бюджети понесли значні втрати, що вплинуло на їх фінансову спроможність. Найбільшими з позиції фіскальної ефективності є місцевий бюджет м. Київ, Дніпропетровської обл., Київської, Львівської та Харківської областей. При цьому позитивна динаміка зберігається у 2022 р. лише у Львівській обл. +12,0 % та Дніпропетровській обл. +5,0 %.

Аналіз питомої ваги надходження ПДФО із доходів із заробітної плати (див. Додаток А.2, рис. 2.11) свідчить про зміну структури в 2022 р. відносно

попередніх періодів. Протягом 2018–2021 рр. надходження ПДФО із заробітної плати відносно загальної суми надходжень даного податку коливалося в межах 70,0–90,0%, в 2022 р. скоротилося до рівня 71,0–40,0 % відповідно Запорізька та Луганська область відповідно.

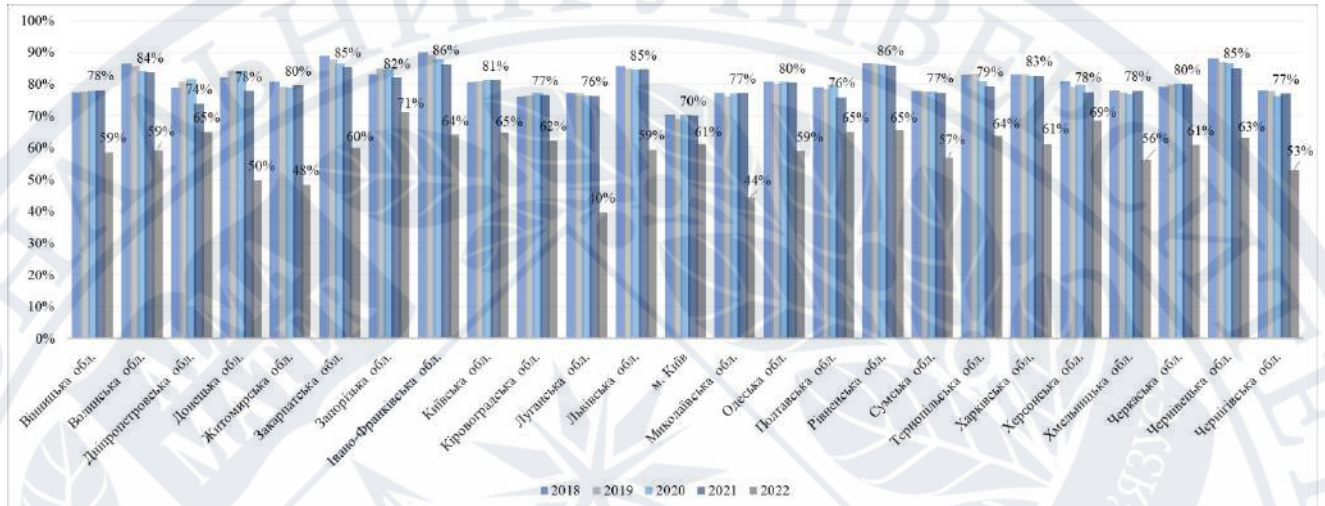

Рисунок 2.11 – Частка надходження ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати в регіональному розрізі до місцевих бюджетів

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними Open Budget [34].

Зазначені тенденції обумовлені зростанням надходження ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами в регіональному розрізі до місцевих бюджетів (див. Додаток А.3, рис. 2.12).

З даних представлених на рис. 2.12 спостерігається системний приріст надходження ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців протягом 2018–2021 рр., динаміка є стабільно зростаючою в розрізі всіх представлених місцевих бюджетів, проте війна в Україні призвело до мобілізації військовослужбовців, зростання виплат у 2022 р., значний приріст надходжень відбувся в Дніпропетровській області в 12,1 рази, що становить в 2022 р. 7678,8 млн грн, Львівській в 11,7 рази (7505,9 млн грн), Миколаївській – 11,2 рази (4719,6 млн грн), Харківській – 8,0 рази (5171,1 млн грн).

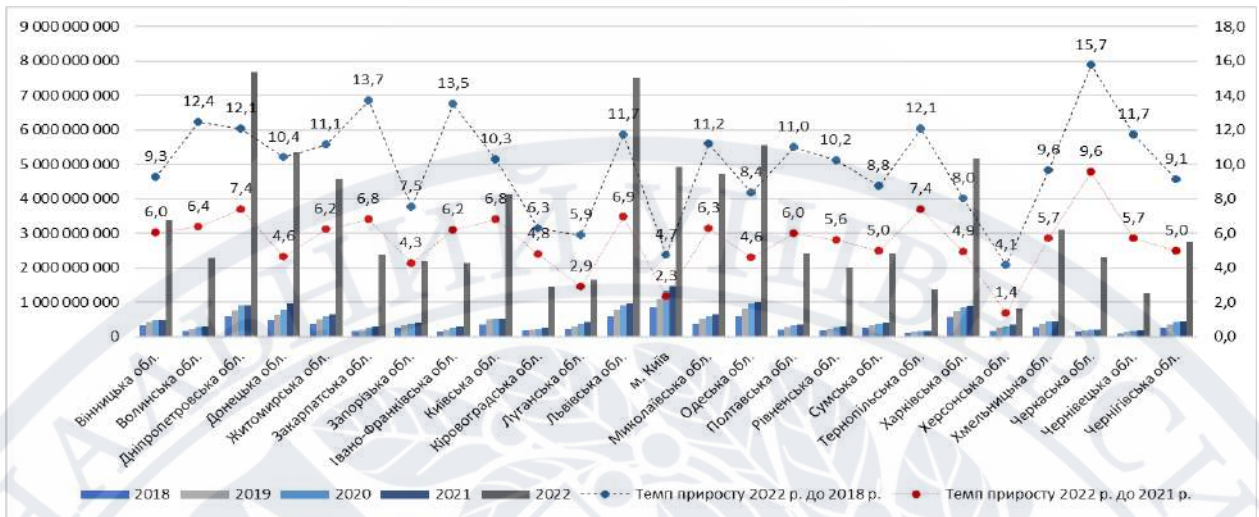

Рисунок 2.12 – Динаміка надходження ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців в регіональному розрізі до місцевих бюджетів

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними Open Budget [34].

Зростання надходжень спостерігається у всіх місцевих бюджетах України, проте є неоднозначними за сумами та приростом, що обумовлено концентрацією військовослужбовців в окремих областях (рис. 2.12). Такі тенденції вплинули на зміну структури надходжень від ПДФО (рис. 2.14), в т. ч. ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців (рис. 2.13).

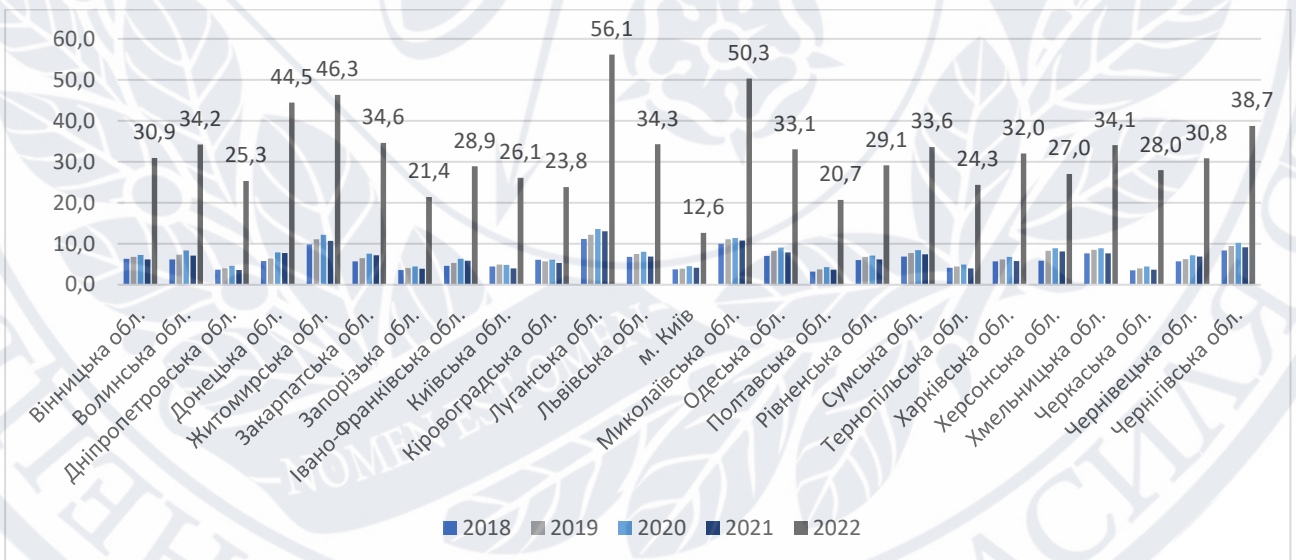

Рисунок 2.13 – Частка надходження ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовцями в регіональному розрізі до місцевих бюджетів

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними Open Budget [34].

Частка ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців у 2018–2021 рр. в середньому коливалася від 3,2 до 13,6 %, при цьому найвищі

показники спостерігалися в Луганській обл. 13 % в 2021 р., Миколаївська і Житомирська області – 10,7 %. В 2022 р. частка зростає до максимально граничного рівня 56,1 % – Луганська, 50,3 % – Миколаївська, 46,3 % – Житомирська, 44,5 % – Донецька область. Як результат, у 2022 р. відбувся перерозподіл структури надходження ПДФО, в частині зростання ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців та скорочення надходження ПДФО із заробітної плати (рис. 2.14).

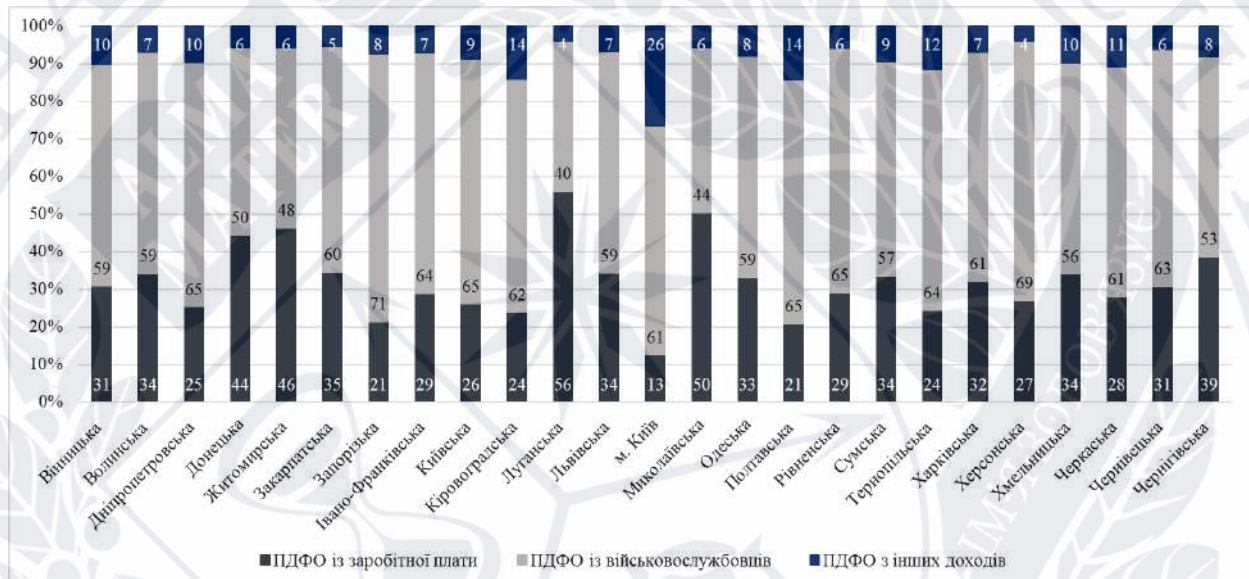

Рисунок 2.14 – Структура надходження ПДФО до місцевих бюджетів в регіональному розрізі за 2022 р.

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними Open Budget [34].

Отже, підсумовуючи можна визначити основні чинники, що вплинули на зміну обсягу і структури надходження ПДФО до місцевих бюджетів:

- збільшення нормативу зарахування ПДФО з 60,0 до 64,0 % до місцевих бюджетів у 2022 р.;
- повномасштабна війна, що вплинула на збільшення ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців у 2022 р. та зміну структури надходження ПДФО;
- релокація бізнесу, повна, часткова або тимчасова втрата бізнес-активності підприємств, зниження рівня оплати праці вплинули на зменшення надходження ПДФО, що сплачується податковими агентами із заробітної плати платників;

- зниження надходжень і зміна структури ПДФО в областях, де відбувалися бойові дії;
- послаблення податкового контролю та ухиляння від сплати податків як платників, так і податкових агентів;
- інші чинники.

2.3. Оцінка фіскальної ефективності податку на доходи фізичних осіб та визначення чинників, що впливають на її реалізацію

Поняття фіскальна ефективність є досить багатограним, так попередньо в роботі досліджено вплив ПДФО на доходи бюджетів різних рівнів, як в цілому, так і в розрізі окремих складових податку, визначено чинники, що вплинули на зміну надходження ПДФО. Проаналізовано надходження ПДФО в регіональному розрізі, виявлено основні чинники невиконання планових показників. Проте фіскальна ефективність ПДФО проявляє як синергія фіскальної та регулюючої функції, а обсяги надходжень є лише результатом адміністрування податку, що залежить від багатьох інших чинників. Даний податок приймає безпосередню участь у перерозподілі доходів громадян [35; 36], а тому залежить від обсягу і структури доходів громадян, наявності податкових пільг та втрат бюджету внаслідок їх застосування, податкової культури громадян щодо добровільного декларування доходів. Адже сплачуючи ПДФО кожен громадянин трансформує індивідуальні доходи у публічні [37], бере участь у формуванні доходів держави, що в умовах війни є вкрай важливим. Доходи громадян формуються з різних джерел та є об'єктом оподаткування, проте є відкриті та приховані джерела. Відкриті – це заробітна плата, пенсії, стипендії, доходи від депозитів, доходи від підприємницької діяльності (але зазвичай не всі) та приховані – доходи від підсобного господарства, від надання професійних послуг у сфері робітничих професій тощо. За даними Держкомстат [38] структура доходів представлена в табл. 2.7. За даними наведеними в табл. 2.7 основним джерелом доходів громадян є грошові доходи, що становлять 90–94 % сукупних доходів, з них майже 60 % – це заробітна плата, до 6 % в середньому –

підприємницькі доходи, до 20 % – пенсії, стипендії, соціальна допомога, до 7 % – грошова допомога від родичів, 2,5 % – доходи від продажу сільськогосподарської продукції.

Таблиця 2.7 – Структура доходів домогосподарств України

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Середні сукупні доходи за місяць, грн.	9904,1	12118,5	12432,3	14490,6
1. Грошові доходи	89,9	92,0	93,9	93,9
1.1. Оплата праці	54,5	57,3	58,3	59,8
1.2. Доходи від підприємницької діяльності	6,0	6,5	5,8	5,7
1.3. Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	2,5	2,4	2,2	2,5
1.4. Пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	19,9	19,2	20,8	19,8
1.5. Грошова допомога від родичів та інших осіб	7,0	6,6	6,8	6,1
2. Доходи від особистого підсобного господарства	3,8	3,6	3,3	3,0
3. Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	2,8	0,7	0,2	0,1
4. Пільги безготівкові (охорона здоров'я, туристичні послуги, путівки, послуги транспорту, зв'язку)	0,4	0,4	0,2	0,3
5. Інші надходження	3,1	3,3	2,4	2,7

Джерело: складено автором за даними [38].

Всі інші доходи є незначними. При цьому, структура доходів протягом 2018–2021 рр. практично не змінилася, за 2022 р. статистичні дані відсутні, що пов'язано із повномасштабною війною в Україні.

Крива Лоренца [39] дає можливість показати взаємозв'язок зміни доходів та кількості населення у відсотках (рис. 2.15).

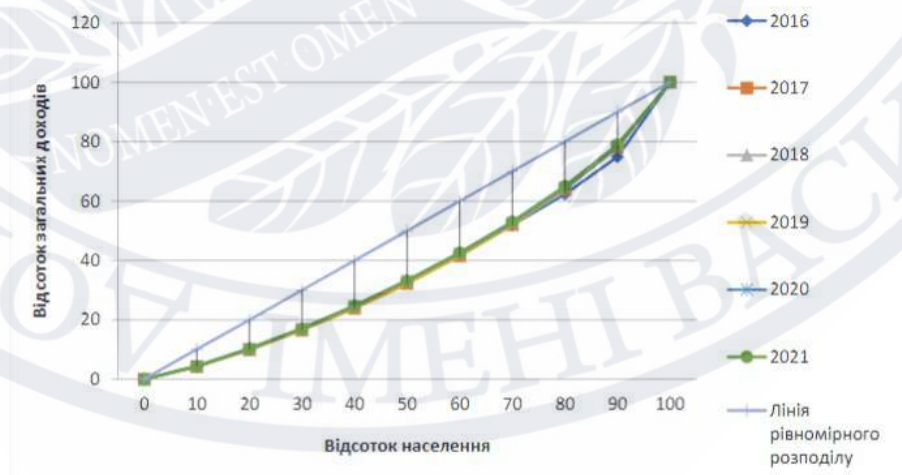

Рисунок 2.15 – Крива Лоренца [39].

На рисунку зображено рівномірний приріст і прогресивну залежність розподілу доходів і населення. Фіскальна функція є домінуючою для ПДВ, що обумовлено широкою базою оподаткування доходів громадян, недієвою системою застосування податкової соціальної пільги до доходів у вигляді заробітної плати громадян.

Фіскальна функція підсилюється оподаткуванням майна громадян, що було придбано за рахунок доходів минулих періодів, що в прихованій формі розширює базу оподаткування на системній основі. Основні показники фіскальної ефективності ПДФО у взаємозв'язку із доходними показниками представлено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Показники фіскальної ефективності ПДФО

Показник	Роки					Абсол. відхил., (+,-) 2022 р. до	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2021
ВВП номінальний, млрд грн	3558,7	3974,6	4194,1	5459,6	5191,0	1632,3	-268,5
Податкові надходження	986,3	1070,3	1136,7	1453,8	1343,2	356,9	-110,6
Доходи зведеного бюджету, млрд грн	1184,3	1289,8	1376,7	1662,2	2196,3	1012,0	534,1
ПДФО до зведеного бюджету, млрд грн	229,9	275,5	295,1	349,8	420,7	190,8	70,9
ПДФО у % до ВВП	6,5	6,9	7,0	6,4	8,1	1,6	1,7
ПДФО у % до доходів зведеного бюджету	19,4	21,4	21,4	21,0	19,2	-0,3	-1,9
Зайняте населення, тис. осіб	15718,6	15894,9	15244,5	14957,3	-	-	-
ПДФО на 1-го працюючого, грн	14626,0	17332,6	19357,8	23386,6	-	-	-
Приріст ПДФО на 1-го працюючого, %		18,5	11,7	20,8	-	-	-

Джерело: складено автором за даними [34; 38].

В цілому спостерігається зростання податкового навантаження з ПДФО на 1-го працюючого в цілому за 2018–2021 рр. майже на 60 %, при цьому кількість зайнятого населення зменшується майже на 5 %. Частка ПДФО у відсотках до ВВП коливається в межах 0,5 % протягом 2018–2021 рр., в 2022 р. зростає на 1,7 % до 8,1 %, що обумовлено зростанням виплат військовослужбовцям. Враховуючи рівень доходів громадян визначено середню ефективну ставку та продуктивність ПДФО та військового збору (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Середня ефективна ставка ПДФО та військового збору

Показник	Роки					Абсол. відхил., (+,-) 2022 р. до	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2021
ПДФО до зведеного бюджету, млрд грн	229,9	275,5	295,1	349,8	420,7	190,8	70,9
Частка ПДФО у доходах зведеного бюджету, %	19,41	21,36	21,44	21,04	19,15	-0,3	-1,9
Частка ПДФО у доходах державного бюджету, %	9,9	11,0	10,9	10,6	8,3	-1,6	-2,3
Частка ПДФО у доходах місцевого бюджету, %	24,6	29,5	37,7	36,5	49,0	24,5	12,5
Номінальні доходи населення, млрд грн	3248,7	3699,3	3972,4	4319,2	4698,6	1449,9	379,4
Ефективна ставка ПДФО та ВЗ, %	7,1	7,4	7,4	8,1	9,0	1,9	0,9
Продуктивність ПДФО та ВЗ, %	36,3	38,2	38,1	41,5	45,9	9,6	4,4

Джерело: розраховано автором за даними [34].

Продуктивність ПДФО і ВЗ визначаємо як відношення ефективної ставки до суми ставки ПДФО (18 %) і ВЗ (1,5 %). За результатами розрахунків ефективна ставка зростає у 2021 і 2022 р. до 8,1 та 9,0 %, що впливає на збільшення продуктивності ПДФО і ВЗ на 9,6 % в цілому за 2018–2022 рр., та за 2022 р. на 4,4 %. Пільги з ПДФО позитивно впливають на доходи соціально незахищених верств населення, але призводять до втрат бюджету [40; 41]

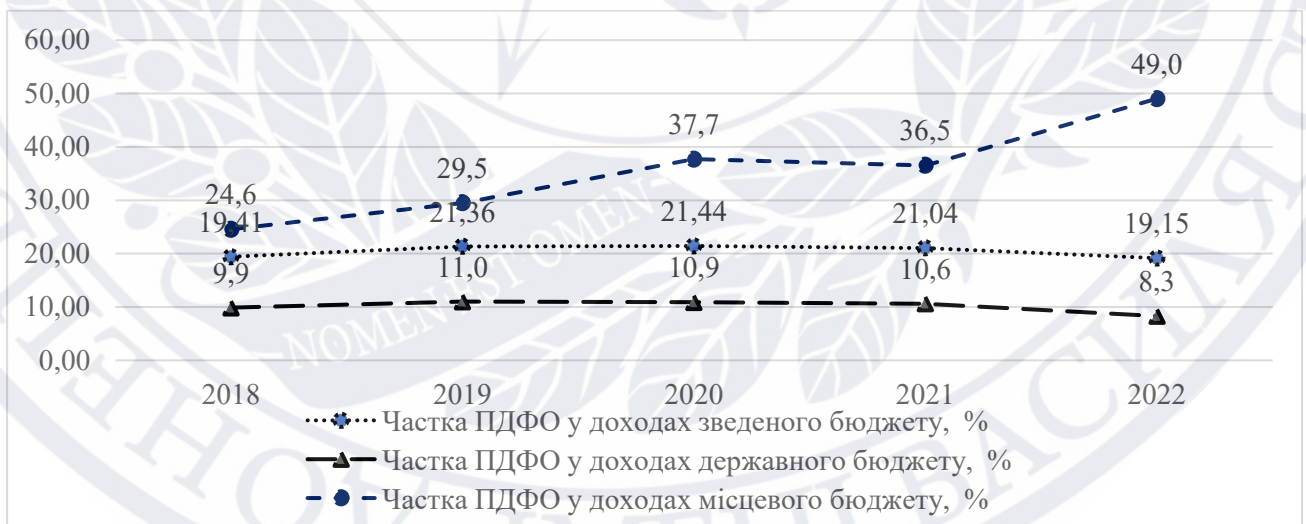

Рисунок 2.16 – Фіскальна ефективність ПДФО до бюджетів різних рівнів

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними Open Budget [34].

Чинниками, що обмежують можливість реалізації фіскальної функції ПДФО є:

- значний рівень тінізації доходів громадян, приховане безробіття;
- недостатній рівень податкової культури;
- послаблення регулюючої функції держави, наявність «лазівок» у податковому законодавстві;
- неналежна процедура адміністрування та інші.

Висновки до розділу 2

Результати, що представлені в другому розділі кваліфікаційного дослідження дають можливість зробити такі висновки:

- ПДФО є багатогранним, бюджетоутворюючим податком для державного та місцевого бюджетів, і розподіляється в пропорції 60 до 40 %;
- війна в Україні вплинула на зміну структури ПДФО, що представлена наступним чином: на 76 % (2022 р. – 59 %) ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати та військового збору; 5,5 % в 2018–2021 рр., 26,6 % – 2022 р. ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями; 4,6–6,8 % ПДФО, що сплачується податковими агентами з інших доходів платників; 8 % – військовий збір, ПДФО з інших доходів є незначним;
- надходження податку та збору на доходи фізичних осіб в розрізі місцевих бюджетів України є нерівномірним, має відмінну динаміку та структуру, що обумовлено бойовими діями, релокацією бізнесу, зниженням бізнес-активності, зниження рівня оплати праці;
- рівень середньої ефективної ставки ПДФО становить 7,1–9,0 %, що має тенденцію до зростання, при цьому продуктивність ПДФО та ВЗ теж зросла, і у 2022 р. становить 45,9 %.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФІСКАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

3.1. Концепція вдосконалення механізму фіскальної ефективності оподаткування доходів фізичних осіб

Концепція оподаткування доходів фізичних осіб є важливим інструментом наповнення бюджетів всіх рівнів, особливо в умовах їх скорочення та тінізації в умовах війни. В науковій спільноті дискусійними є два підходи: перший – заснований на соціальній справедливості та застосуванням прогресивної ставки оподаткування, другий – єдиної ставки, що не залежить від обсягів доходів платників. Закордонна практика в більшій мірі застосовує такий підхід: хто більше заробляє, той більше платить. Проте, є дискусії того, що порушується принцип соціальної справедливості відносно частки доходів, яким мають ділитися платники із державою [42]. Застосування прогресивних ставок до доходів демотивує платників заробляти більше із одного джерела доходів, спонукає до пошуку можливостей уникати оподаткування. Розглядаючи бізнес і бюджетні установи, то останні будуть ключовими платниками, адже механізми ухилення практично відсутні, щодо бізнесу, то є можливість розподілу винагороди за працю на дві частини: офіційну та тіньову.

Проблема знаходження балансу і компромісу між фіскальною ефективністю та соціальною справедливістю є дискусійною, адже реалізується як складова стійкого економічного зростання держави та регіону.

Дієвий механізм фіскальної ефективності оподаткування доходів фізичних осіб залежить від фіскальних інструментів та дії зовнішніх чинників. Має бути баланс між практичною реалізацією фіскальної – регулюючої – контрольної функції. Наприклад, в умовах війни є ризик ухилення платників від сплати податків, збільшення тіньового сектору, проте посилення контрольної функції може мати негативні наслідки не з позиції фіскальної складової, а порушення комунікації між контролюючими органами та платниками, як наслідок

неналежна податкова культура. Тому, пропонується системний підхід до розробки концепції вдосконалення механізму фіскальної ефективності ПДФО (рис. 3.1).

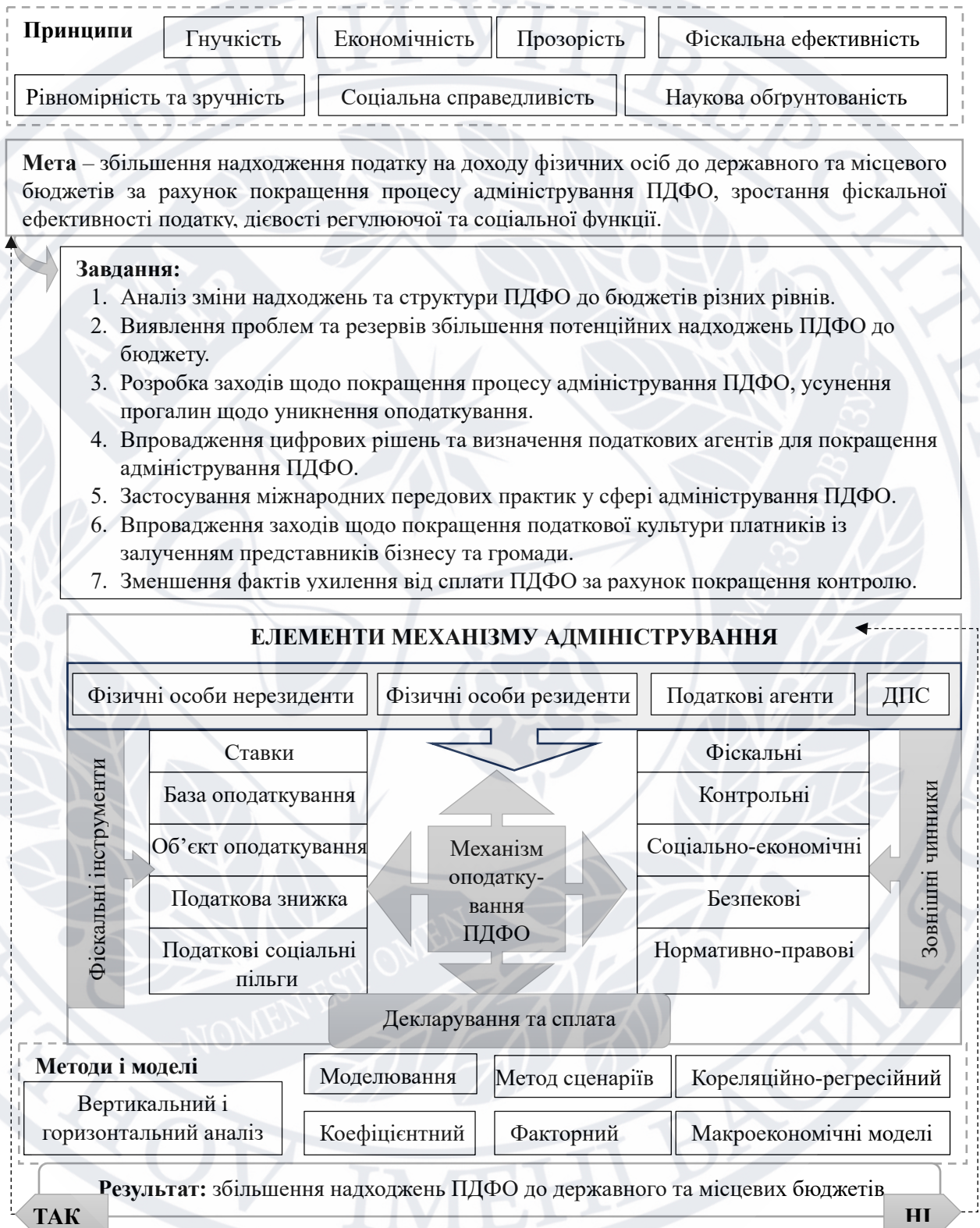

Рисунок 3.1 – Концепція вдосконалення механізму фіскальної ефективності ПДФО

Джерело: складено автором.

Концепція включає принципи, мету, завдання, елементи механізму, методи і моделі. В основі підходу закладені діючі норми правового регулювання ПДФО, що визначені Податковим кодексом України [6].

Метою концепції є збільшення надходження податку на доходу фізичних осіб до державного та місцевого бюджетів за рахунок покращення процесу адміністрування ПДФО, зростання фіскальної ефективності податку, дієвості регулюючої та соціальної функції.

Для досягнення поставленої мети окреслено наступні завдання:

1. Аналіз зміни надходжень та структури ПДФО до бюджетів різних рівнів.
2. Виявлення проблем та резервів збільшення потенційних надходжень ПДФО до бюджету.
3. Розробка заходів щодо покращення процесу адміністрування ПДФО, усунення прогалин щодо уникнення оподаткування.
4. Впровадження цифрових рішень та визначення податкових агентів для покращення адміністрування ПДФО.
5. Застосування міжнародних передових практик у сфері адміністрування ПДФО.
6. Впровадження заходів щодо покращення податкової культури платників із залученням представників бізнесу та громади.
7. Зменшення фактів ухилення від сплати ПДФО за рахунок покращення контролю.

До принципів, що закладені в основу концепції та визначають його структуру та функції в системі оподаткування відносяться наступні:

1. Гнучкість є особливо дієвим принципом в період кризи, невизначеності, війни, адже здатність контролюючих органів налагодити гнучку комунікацію з фізичними особами, податковими агентами дозволяє краще адаптуватися до нових реалій та реагувати на економічні виклики без значних перешкод. Гнучкість може розглядатися в частині стимулювання інвестицій та підприємництва, наприклад, за допомогою податкових кредитів або пільг, як результат зростання кількості зайнятих працівників та обсягів їх доходів.

Гнучкість забезпечує спрощення процесу взаємодії платник – контролюючі органи, що дозволяє зменшити адміністративні труднощі та витрати в період змін у соціально-економічному середовищі та реагувати на нові виклики без суттєвих негативних наслідків для платників податків та економіки загалом.

2. Економічність передбачає, що обсяг податкових надходжень має перевищувати витрати на їх адміністрування.

3. Прозорість передбачає, що механізм оподаткування ПДФО повинен бути зрозумілим та доступним для всіх громадян.

4. Рівномірність та зручність сплати – цей принцип визначено в ПКУ, і він є важливим для ПДФО, адже платниками виступають фізичні особи, для яких важливим є рівномірний розподіл сплати податків, що регулюється строками сплати, часовим лагом, що характеризується зручністю. З іншої сторони, дотримання принципу в частині «рівномірність» забезпечує системні та своєчасні надходження податку до бюджету.

5. Соціальна справедливість – даний принцип має враховувати здатність платників сплачувати податок, їх платоспроможність. Податкове навантаження має бути справедливо розподілено серед громадян для усунення нерівності в оподаткуванні.

6. Наукова обґрунтованість вказує на необхідність розробки та впровадження механізму оподаткування ПДФО на основі наукових досліджень, обґрунтованих економічних принципів, аналізу фактів та з урахуванням економічних та соціальних наслідків.

7. Принцип фіскальної ефективності є одним із ключових, так як забезпечує наповнення бюджетів податковими надходженнями, при цьому характерним є економічність адміністрування, тобто видатки на стягнення податку не повинні перевищувати суму податку, мінімізація фактів ухилення від оподаткування, рівномірність та системність надходжень [43; 44].

Наступною невід’ємною складовою концепції є елементи механізму оподаткування (рис. 1.7), зокрема, фіскальні інструменти дієвості ПДФО, що були детально розглянуті в першому розділі даного дослідження. Практична їх

реалізація відбувається на під впливом дії зовнішніх чинників, що включають фіскальні, контрольні, соціально-економічні, безпекові, нормативно-правові.

Концепції базується на принципі наукової обґрунтованості, що передбачає застосування відповідних методів і моделей для прийняття відповідних рішень, таких як:

- вертикальний та горизонтальний аналіз – застосовується для аналізу зміни надходжень ПДФО в розрізі складових податку, виявлення причин їх зміни та впливу на податкові надходження;

- коефіцієнтний метод використовує коефіцієнти чи співвідношення для оцінки, аналізу ефективності, впливу факторів та прогнозування обсягів податкових надходжень на підставі відомих даних чи економічних показників. Коефіцієнтний метод є одним із інструментів аналізу, який дає можливість краще розуміти та прогнозувати ставлення між різними факторами та податковими надходженнями, а також враховувати ці взаємозв'язки при прийнятті рішень у сфері фінансів та бюджетного планування;

- факторний є одним із методів прогнозування та оцінки податкових надходжень, базується на врахуванні різних факторів, що впливають на обсяг доходів та, відповідно, надходження ПДФО. Основні використовувані фактори можуть включати економічні, демографічні, соціальні та інші параметри. Факторний метод застосовують для прогнозування надходжень ПДФО, оцінку впливу зміни обсягу і структури ПДФО за певних умов, вплив зміни умов оподаткування на обсяги надходжень податку, визначення оптимальної податкової політики, є інструментом для моніторингу тенденцій у сфері податків та розпізнавання потенційних ризиків, пов'язаних із змінами у факторах, що впливають на надходження ПДФО.

- моделювання є трудомістким та потребує застосування професійних навичок використання програмного забезпечення для розробки моделей, проте він є найбільш точним, при правильно визначених вихідних параметрах моделі, враховувати динамічний вплив оподаткування, здатність податкової системи реагувати на зміни в економічних, соціальних та політичних умовах, зміни у

ставках податків, платниках, наявність пільг чи соціальних програм на рівень надходження ПДФО;

- метод сценаріїв передбачає розробку сценаріїв надходження ПДФО до бюджету, поведінку платників та ризику при моделюванні і зміні елементів механізму оподаткування, що враховує зміни в економіці, політиці, соціальних тенденціях тощо;

- кореляційно-регресійний аналіз базується на використанні статистичних методів розрахунку, виявлення щільності взаємозв'язку між показниками, їх впливу на результативний показник, визначення параметрів і показників описової статистики для оцінки адекватності моделі. Економетричні моделі побудовані за допомогою кореляційно-регресійного методу враховують різноманітні фактори, такі як рівень безробіття, інфляція, ВВП тощо на результативний показник, результатом є побудова рівняння багатфакторного рівняння регресії, що застосовується для прогнозування показників;

- макроекономічні моделі вивчають широкі економічні параметри та взаємозв'язки, щоб прогнозувати рівень доходу залежно від обсягів надходження ПДФО, враховують загальні тенденції в економіці.

Використання вище зазначених методів і моделей дозволяє отримати більш обґрунтовані та науково підтвержені прогнози щодо податкових надходжень, на вході оцінити вплив змін зовнішнього середовища, новацій у сфері оподаткування, що є важливим для ефективного впровадження механізму фіскальної ефективності ПДФО.

3.2. Моделювання фіскальної ефективності надходження податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів

Моделювання фіскальної ефективності податку на доходи фізичних осіб спрямований на визначення впливу дієвих чинників на зміну обсягу надходжень податку та збору на доходи фізичних осіб до бюджету відповідного рівня, в нашому випадку, місцевих бюджетів (Y), що є результативним чинником.

Застосування даного методу включає декілька етапів:

1. Визначення змінних, що є ключовими для визначення фіскальної ефективності.
2. Збір даних для розрахунку моделі.
3. Визначте коефіцієнта кореляції, регресії та їх статистичну значущість.
4. Оцінка регресійної моделі, а саме якість підгонки моделі за допомогою таких статистичних показників, як R^2 , стандартна помилка, значущість коефіцієнтів та інші. Ці показники вказують на те, наскільки добре модель пояснює варіацію у податкових надходженнях.
5. Інтерпретація отриманих результатів, тобто визначення змінних, що мають суттєвий вплив на фіскальну ефективність, і які можуть бути використані в моделі.
6. Визначення багатофакторного регресійного рівняння та здійснення прогнозу показників.

Для побудови регресійної моделі обрано п'ять найбільш впливових чинників (табл. 3.1):

Таблиця 3.1 – Вихідні дані для побудови кореляційно-регресійного аналізу

Роки	Податок та збір на доходи фізичних осіб до МБУ, млн грн	Середня зарплата в Україні, грн	МЗП, грн	ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати, млн грн	ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями, млн грн	ВВП, млн грн
	Y	X1	X2	X3	X4	X5
2017	110652,7	7104	3200	93865,2	6405,5	2982920
2018	138158,8	8865	3723	117331,6	8006,9	3558706
2019	165504,4	10497	4173	139737	10581,9	3974564
2020	177826	11591	4723	149616,2	12506,3	4194102
2021	212230,3	14014	6000	178337,6	13348,8	5459574
2022	272245,3	14847	6500	171421,3	83626,2	5191028

Джерело: складено автором за даними [47].

X1 – середня заробітна плата в Україні, X2 – мінімальна заробітна плата (МЗП), X3 – ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати, X4 – ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями, X5 – ВВП. Діапазон дослідження коливається в межах останніх шести років (2017–2022 рр.).

Інформаційним забезпеченням є дані оприлюднені на сайті Міністерства фінансів України [45], ДПС України [46], Open Budget [47].

Для перевірки релевантності підібраних факторів із результативним показником побудуємо кореляційну матрицю (табл. 3.2), що дасть можливість оцінити зв'язок між змінними та є наступним етапом регресійного аналізу, для цього використаємо надбудову «Аналіз даних» в Microsoft Excel.

Таблиця 3.2 – Кореляційна матриця залежності чинників із надходженням податку та збору на доходи фізичних осіб до МБУ

	Y	X1	X2	X3	X4	X5
Y	1					
X1	0,964436	1				
X2	0,973024	0,988482	1			
X3	0,900012	0,981607	0,948681	1		
X4	0,844282	0,674355	0,729934	0,5264	1	
X5	0,909239	0,979321	0,97266	0,981141	0,564621	1

Джерело: розраховано автором.

Кореляційна матриця показує високу щільність та прямий зв'язок між змінними та результативним показником, адже розраховані коефіцієнти знаходяться на рівні від 0,844 до 0,973. Графічне представлення взаємозв'язку яких представлено на рис. 3.2.

За вихідними даними в Microsoft Excel побудовано точкові графіки (рис. 3.2) визначено для кожного з них лінійні тренди, величину вірогідності апроксимації R^2 та рівень розсіювання показників, що визначає вплив кожного на результативний показник.

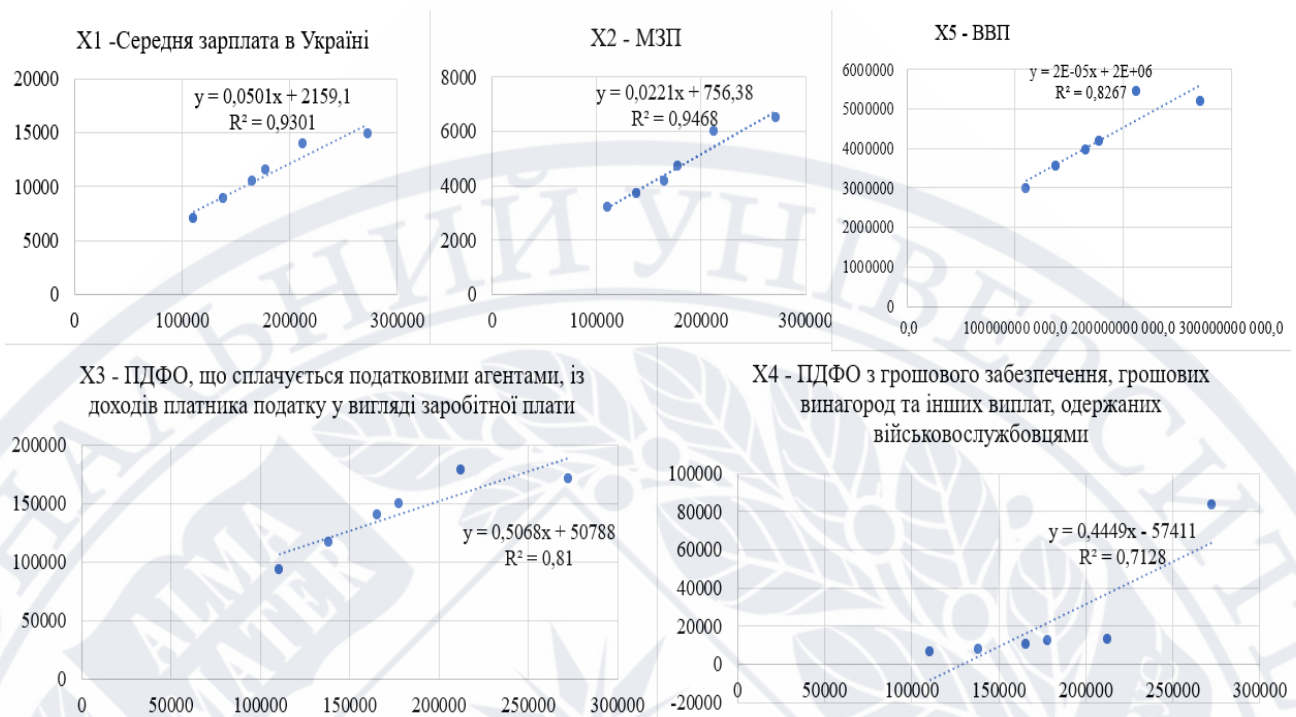

Рисунок 3.2. – Графічне представлення обраних індикаторів на надходження податку та збору на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України

Джерело: побудовано автором.

Отже, за результатами попередніх розрахунків визначено парні рівняння регресії, що визначають вплив змінної на результат, їх коефіцієнти кореляції та детермінації.

Таблиця 3.3 – Парні лінійні рівняння регресії, що визначають вплив факторів на надходженням податку та збору на доходи фізичних осіб до МБУ

Фактори впливу	Коефіцієнт кореляції r	Коефіцієнт детермінації R^2	Економетрична модель (Y – Податок та збір на доходи фізичних осіб до МБУ, млн. грн., x – фактори впливу)
X1	0,964	0,9301	$y = 0,0501x + 2159,1$
X2	0,973	0,9301	$y = 0,0221x + 756,38$
X3	0,900	0,81	$y = 0,5068x + 50788$
X4	0,844	0,713	$y = 0,4449x - 57411$
X5	0,909	0,827	$y = 2E-05x + 2E+06$

Джерело: розраховано автором.

Використовуючи даний методичний інструментарій можна зробити моделювання надходжень ПДФО до місцевих бюджетів, при цьому обраний фактор Х4 – ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями має найменший коефіцієнт детермінації 0,713, так як повномасштабне вторгнення і мобілізація військовослужбовців суттєво вплинули на надходження, які в 2022 р. сягнули рекордних сум, що не є притаманним для минулих періодів. Коефіцієнт детермінації для Х3 – ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати становить 0,81, що обумовлено руйнуванням бізнесу, простоями, зниженням ділової активності в 2022 р., що вплинуло на зниження реальних надходжень.

Сукупний вплив зазначених факторів демонструє багатофакторна регресійна модель, що характеризується такою статистикою:

Multiple R = 0,9999997.

$R^2 = 0,999999433$.

Adjusted $R^2 = -0,0000028$.

Standard Error – 344,6.

Observations – 6.

Отримана статистика регресійного аналізу містить ряд важливих показників, які допомагають розуміти якість та адекватність моделі регресії. Multiple R вказує на силу та напрям взаємозв'язку між залежною та незалежними змінними в моделі. У нашому випадку, значення близьке до 1 означає високий рівень лінійного взаємозв'язку, отримано майже ідеально велике значення, що вказує на дуже сильний лінійний зв'язок між змінними.

R^2 (коефіцієнт детермінації) вказує на частку варіації в залежній змінній, яку можна пояснити моделлю регресії. В даному випадку, величина R^2 близька до 1, що означає, що модель пояснює практично всю варіацію в залежній змінній.

Стандартна помилка вказує на розкид спостережень навколо лінії регресії. Чим менше значення, тим точніше модель. У вашому випадку, значення 344,6 є великим, що пов'язано із шкалою даних.

Таблиця 3.4 – Дані отримані за результатами дисперсійного аналізу

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	5	2,095E+11	4,190E+10	3,528E	0,00032			
Residual	1	1,188E+05	1,188E+05					
Total	6	2,095E+11	9					

	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>
Y	0							
X1	3,455	1,742	1,983	0,297	-18,684	25,594	-18,68	25,594
X2	-4,363	2,810	-1,553	0,364	-40,074	31,347	-40,07	31,347
X3	0,827	0,113	7,322	0,086	-0,608	2,262	-0,60	2,262
X4	0,947	0,020	47,112	0,014	0,692	1,203	0,69	1,203
X5	0,005	0,002	2,224	0,269	-0,026	0,037	-0,03	0,037

RESIDUAL OUTPUT				PROBABILITY OUTPUT	
<i>Observation</i>	<i>Predicted Y</i>	<i>Residuals</i>	<i>Standard Residuals</i>	<i>Percentile</i>	<i>Y</i>
1	110557,49	95,21	0,68	8,33	110652,7
2	138425,22	-266,42	-1,89	25,00	138158,8
3	165336,86	167,54	1,19	41,67	165504,4
4	177907,55	-81,55	-0,58	58,33	177826,0
5	212167,15	63,15	0,45	75,00	212230,3
6	272246,17	-0,87	-0,01	91,67	272245,3

Джерело: розраховано автором.

Відповідно до результатів отримано наступне багатofакторне регресійне рівняння залежності надходжень податку та збору на доходи фізичних осіб до МБУ:

$$D_{\text{ПДФО}} = 3,455X_1 - 4,363X_2 + 0,827X_3 + 0,947X_4 + 0,005X_5 \quad (3.1)$$

Отже, результати моделювання дають можливість виявляти зміни в надходженнях ПДФО до місцевих бюджетів, проте даний набір показників може створювати похибки, адже на надходження ПДФО впливає ряд інших факторів, що не зазначені в моделі.

Використовуючи можливості Microsoft Excel здійснено прогнозування факторів, що включено в рівняння, а потім підставлені значені та отримано прогноз на 2023–2026 рр.

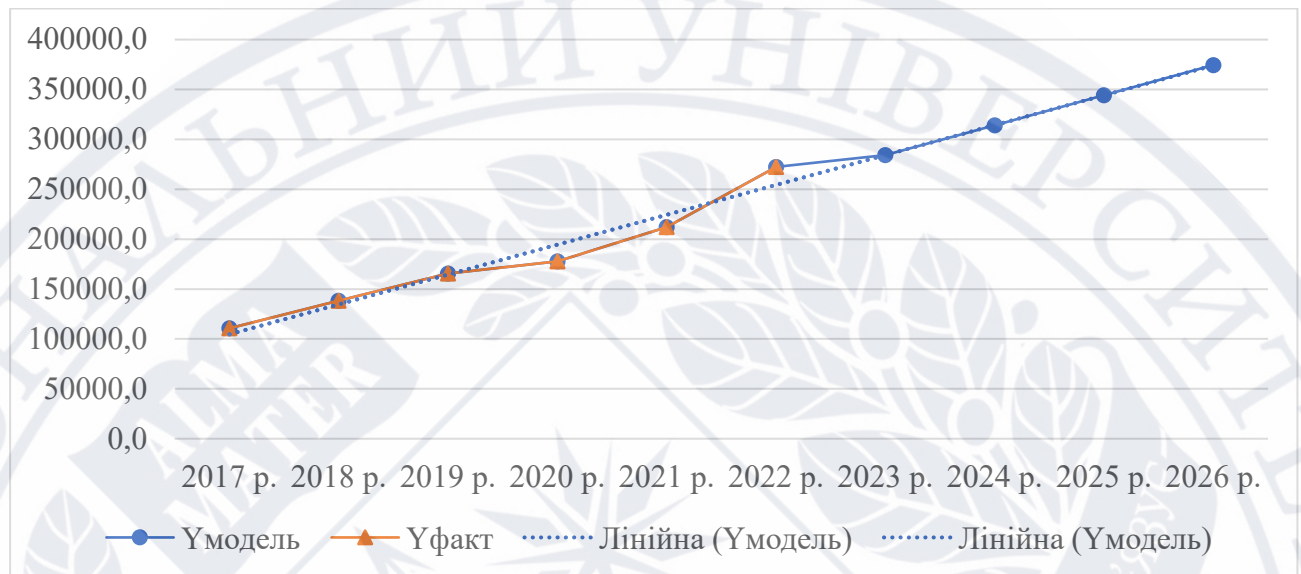

Рисунок 3.3 – Прогнозування податку та збору на доходи фізичних осіб до МБУ із застосуванням рівняння багатofакторної регресії

Джерело: побудовано автором.

Отже, результати прогнозу демонструють стабільне зростання надходжень ПДФО до місцевих бюджетів, при цьому фактичні дані майже співпадають з прогнозними, що підтверджує адекватність моделі.

3.3. Проблеми оподаткування доходів фізичних осіб та пропозиції щодо їх вирішення

Оподаткування доходів фізичних осіб має ряд проблем в частині дієвості механізму стягнення та легалізації доходів платників, науковці та практики системно дискутують щодо окреслення проблем та знаходження шляхів їх вирішення. Дієвість даного податку визначається його фіскальною складовою, що характеризується часткою надходжень ПДФО до зведеного бюджету в середньому за 2018–2022 рр. на 20,5 %, державного – 10,0 %, місцевого 35,5 % (див. табл. 2.9). Фіскальна значущість ПДФО до місцевих бюджетів суттєво зростає, що підтверджується зростанням частки ПДФО з 24,6 % в 2018 р. до 49,0 % в 2022 р., в цілому майже в 2 рази.

Не менш важливою є регулююча функція, адже зміна ставок, в першу чергу, може впливати на рівень споживання і накопичення громадян, відкритість їх доходів та накопичень. Дискусійним залишається положення про те, що ставка податку має залежати від доходів громадян, але в умовах сьогодення в Україні, це може призвести до значної тінізації об'єктів оподаткування.

Рисунок 3.4 – Проблеми оподаткування доходів фізичних осіб та напрямки їх вирішення

Джерело: визначено і запропоновано автором [48]

- *Реальна відсутність застосування податкової соціальної пільги.* В першому розділі кваліфікаційної роботи здійснено порівняльну оцінку здатності платників застосовувати податкову соціальну пільгу до доходів у вигляді заробітної плати. Виявлено, що починаючи з 2017 р. таким правом може скористатися лише обмежена кількість осіб, а саме ті, хто отримує офіційно дохід менше граничного, що дає право на пільгу. Фактично, це особи, які працюють на мінімальну заробітну плату на 0,5 ставки. Держава на законодавчому рівні обмежила такі можливості навіть для таких категорій платників, як інваліди, учасники бойових дій, одинокі батьки тощо. Вирішення цієї проблеми можливо через зміну методики розрахунку, тобто гранична сума доходу, що дає право на податкову соціальну пільгу має бути не менше мінімальної заробітної плати.

- *Військовий збір як прихована складова ПДФО.* В 2014 р. запроваджено військовий збір як додаткову, обов'язкову складову оподаткування всіх доходів фізичних осіб за ставкою 1,5 %, при цьому ніякі пільги до об'єкта оподаткування

не застосовуються. Проблематика обумовлена тим, що з однієї сторони військовий збір спрямовується на фінансування Збройних сил, а з іншої збільшує податкове навантаження платників. Для вирішення цієї проблеми пропонується включити військовий збір до складу ПДФО, або залишити ставку 18 % як базову, а весь ПДФО з військовослужбовців направляти на військові потреби.

- *Тінізації особистих доходів громадян* визначається тим, що лише офіційні доходи громадян з яких ПДФО сплачується податковими агентами є легальними, більшість інших не декларуються і приховуються платниками, що призводить до значних втрат бюджету [49]. Вирішення проблеми можливе через посилення контрольної функції та формування податкової культури у платників, проте ці процеси потребують фінансування та часу для реалізації.

- *Раціональний розподілу ПДФО між бюджетами різних рівнів.* ПДФО є основним джерелом наповнення місцевих бюджетів, тому дискусії щодо його перерозподілу є системними. Наразі ПДФО між бюджетами різних рівнів розподіляється в пропорціях, що визначено на рис. 3.5.

Рисунок 3.5 – Правові аспекти розподілу ПДФО між бюджетами різних рівнів

Джерело: складено автором на основі [50]

Повномасштабна війна в Україні змінила структуру надходжень ПДФО в частині зростання ПДФО від виплат військовослужбовцям, так зростання доходів громад за рахунок «військового» ПДФО розглядають двояко: з однієї сторони, громади не доклали зусиль для його отримання, а з іншої – саме ці надходження впливають на фінансову здатність громад відповідати на запити

військовослужбовців і частково фінансувати їх потреби, ліквідувати наслідки військових дій [51]. Останнє, є більше ініціативне, а не обов'язкове фінансування. Зростання потреб на фінансування оборони країни, обмеженість фінансових ресурсів вплинули на нестандартні рішення щодо перерозподілу «військового» ПДФО, а саме фінансування і розвиток оборонно-промислового комплексу (ОПК) України [24; 52]. Пропорція розподілу з 01.10.2023 по 31.12.2023 р. 50/50, а саме 50 % до Держспецзв'язку і 50 % до Міноборони. З 2024 р. ПДФО з військових (96,3 млрд грн) розподілятиметься до спецфонду державного бюджету за цільовим призначенням: «45 % отримає Держспецзв'язок для виробництва та закупівлі спецтехніки і обладнання (безпілотники, морські дрони); 45 % – Мінстратегпрому для реалізації програм реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу, впровадження нових технологій, виготовлення продукції оборонного призначення; 10% – Розпорядники сектору безпеки і оборони для автоматичного, пропорційного розподілу між військовими частинами» [53].

Зазначені зміни негативно вплинуть на фінансову стійкість територіальних громад, особливо тих регіонів, де бізнес-активність суб'єктів господарювання є обмеженою через бойові дії, або їх наслідки. Перерозподіл ПДФО пов'язаний також із неперіоритетними або недоцільними напрямками фінансування, що здійснювали територіальні громади в період війни.

- *Проблема місця зарахування ПДФО* посилилася у зв'язку із релокацією бізнесу в безпечні регіони, адже воно надходить до місцевості де зареєстровані роботодавці, а в умовах війни наймані працівники працюють віддалено і можуть перебувати в будь-якому куточку країни, світу. При цьому, місцева влада намагається різними шляхами мотивувати власників бізнесу реєструватися саме в їх громадах, пропонуючи компромісні умови. Тому, доцільно перейняти зарубіжний досвід країн-членів ЄС, в яких податки на доходи надходять до тих бюджетів, де проживають платники, адже саме на тих територіях вони користуються благами.

- *Низький рівень податкової культури.* Наразі ДПС України веде активну роз'яснювальну роботу серед платників використовуючи різні інструменти: соціальні мережі, інтернет, зустрічі з бізнес-спільнотою, комунікація та відкритість до платників, впровадження цифрових інструментів взаємодії з платниками та інші. Платники не мають достатнього рівня податкової культури і намагаються мінімізувати податкове навантаження сплачуючи ПДФО лише з обов'язкових, легальних доходів, і при цьому його нараховує і сплачує податковий агент. З доходів, що потребують декларування та ініціативи самого платника ПДФО сплачується у виключних випадках, а саме: перше – платник очікує отримати податкову знижку від держави, друге – зобов'язаний подавати податкову декларацію.

Висновки до розділу 3

В третьому розділі кваліфікаційної роботи представлені такі результати:

- розроблено концепція вдосконалення механізму фіскальної ефективності ПДФО, що спрямована на збільшення надходження податку на доходу фізичних осіб до державного та місцевого бюджетів за рахунок покращення процесу адміністрування ПДФО, зростання фіскальної ефективності податку, дієвості регулюючої та соціальної функції. Змістовно наповнено компоненти концепції, такі як принципи, елементи, методи та моделі;
- здійснено кореляційно-регресійний аналіз впливу зміни показників на обсяг надходжень ПДФО до місцевого бюджету;
- визначено багатofакторне регресійне рівняння залежності надходжень податку та збору на доходи фізичних осіб до МБУ, на підставі якого здійснено прогнозування надходжень ПДФО;
- окреслено ключові проблеми оподаткування доходів фізичних осіб та запропоновано шляхи їх вирішення.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі представлено результати теоретичних та практичних досліджень щодо оподаткування доходів фізичних осіб. Визначено економічну сутність, фіскальну, регулюючу та соціальну роль податку для держави, як інструмента податкової політики. Обґрунтовано, що ключовим питанням є визначення бази оподаткування, якими є доходи платників у різній формі. Виявлено на етапі наукових досліджень проблеми тінізації доходів, застосування різних підходів до оподаткування – універсального або прогресивного, що впливає не лише на фіскальну складову податку, а й забезпечення принципи соціальної справедливості.

Визначено чотири ключові етапи розвитку ПДФО: I-й – 1989–1993 рр., II – 1993–2003 рр., III – 2003–2010 рр., IV – 2011 р. і до сьогодення.

Здійснено критичний аналіз ставок ПДФО в різних країнах ЄС, визначено, що вони дуже відмінні, так максимальна застосовується у Фінляндії 57 %, мінімальна в Чорногорії – 9 %. В Україні базова ставка 18 %, проте вона має приховану окрему складову 1,5 % – військовий збір, що стягується зі всіх доходів платників. Обґрунтовано не дієвість застосування механізму застосування податкових соціальних пільг та визначено пропозиції щодо реальності застосування окремими платниками.

Систематизовано економіко-правовий контекст фіскальних елементів механізму оподаткування ПДФО, що включає платників, об'єкт оподаткування, ставки, базу оподаткування, податковий період, порядок обчислення, строк подання декларації і строк сплати податку. Окремо приділено значної уваги систематизації доходів фізичних осіб, що підлягають оподаткування. При цьому запропоновано власний підхід до розуміння поняття «дохід» як регулярні або нерегулярні надходження платника внаслідок виконання ним певних дій або отримання вигоди від активів, що мають грошову форму або можуть бути оцінені в грошовій формі (спадщина, дарунок, рухоме або нерухоме майно тощо).

На підставі даних Open Budget зроблено комплексний аналіз фіскальної ефективності ПДФО з позиції надходження до зведеного, державного та місцевого бюджетів, виявлення тенденцій в зміні обсягу надходжень та його структури. Виявлено, що нестабільність бізнес-середовища, що обумовлена системними кризами в Україні впливає на фінансову спроможність місцевих бюджетів, що потребує їх адаптації та створення безпечних умов для бізнесу для забезпечення зростання легального рівня доходів населення. За результатами аналізу визначено тенденції щодо зміни регіональної структури надходження ПДФО, відмічається позитивний приріст надходжень в цілому, проте відносно 2022 р. темп приросту зменшується.

Аналіз ПДФО в регіональному розрізі дає можливість зробити висновок, про залежність ПДФО із соціально-економічними чинниками, такими, як внутрішня міграція населення, зростання бізнес-активності, виплат військовослужбовцям в зонах бойових дій, що обумовило неоднозначний приріст надходження податку у 2022 р. до місцевих бюджетів. В цілому планові показники надходження ПДФО виконані, за виключенням Донецької, Запорізької, Луганської, Харківської та Херсонської областей, де тривають активні бойові дії. Найбільший внесок в доходи місцевих бюджетів роблять м. Київ, Дніпропетровська, Львівська та Харківська області, інші регіони забезпечують менше 4,5 %. Отже, різниця між областями у рівні надходжень ПДФО обумовлює необхідність подальших досліджень щодо розробки стратегій для підтримки регіонів з низькими рівнем доходів, забезпечення їх фінансової спроможності за рахунок альтернативних джерел.

Фіскальна ефективність ПДФО є значною, адже даний податок займає 19,0–21,0 % в формуванні доходів зведеного бюджету, до 11,0 % у доходах державного бюджету та 24,6–49 % в доходах місцевого бюджету. У зв'язку із повномасштабною війною і значними виплатами військовослужбовцям фіскальна значущість даного податку ще більше зростає. Щодо ефективної ставки ПДФО, то вона зростає у 2021 і 2022 р. до 8,1 та 9,0 %, що впливає на збільшення

продуктивності ПДФО і ВЗ на 9,6 % в цілому за 2018–2022 рр., та за 2022 р. на 4,4 %.

Проведені теоретико-правові та економічні дослідження оподаткування ПДФО є передумовою розробки концепції вдосконалення механізму фіскальної ефективності ПДФО, метою якої є збільшення надходження податку на доходу фізичних осіб до державного та місцевого бюджетів за рахунок покращення процесу адміністрування ПДФО, зростання фіскальної ефективності податку, дієвості регулюючої та соціальної функції. Концепція є одним із інструментів наповнення бюджетів всіх рівнів, а її складові дозволяють досягти очікуваного результату.

Обґрунтовано багатофакторне регресійне рівняння залежності надходжень податку та збору на доходи фізичних осіб до МБУ із врахуванням певних факторів, здійснено лінійний прогноз надходжень до місцевих бюджетів від ПДФО.

Обґрунтовано ключові проблеми оподаткування доходів, такі як:

1. Реальна відсутність застосування податкової соціальної пільги.
2. Військовий збір як прихована складова ПДФО.
3. Тінізації особистих доходів громадян.
4. Місце зарахування ПДФО.
5. Раціональний розподілу ПДФО між бюджетами різних рівнів.
6. Низький рівень податкової культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету: Закон України від 15 червня 2021 р/ № 1539-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1539-20#Text> (дата звернення: 12.08.2023).
2. Рядінська В. О., Дмитрик О. О. Трансформація змісту поняття «доходи фізичних осіб» в податковому законодавстві України. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 93–99.
3. Дяченко О., Гоголь М. Трансформація податку на доходи фізичних осіб в Україні. *Економічний вісник Причорномор'я*. 2021. №1. С. 27–38.
4. Про прибутковий податок з громадян: Декрет Кабінету Міністрів України від 26.12.1992 №13-92. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 10. Ст. 77.
5. Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22.05.2003 № 889-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 37. Ст. 308.
6. Податковий кодекс України (в редакції Закону України від 02.12.2010 № 2755-VI). Київ: Юрінком Інтер. 2010. 493 с.
7. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n3619> (дата звернення: 02.05.2023).
8. Тоцька О., Дмитрук І. Податок на доходи фізичних осіб в Україні: загальнодержавний і регіональний вимір. *Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку*. 2023. Т. 1. № 8. С. 30–39.
9. Масленніков Є. І., Гусєв А. О. Податок на доходи фізичних осіб в Україні: поточний стан та шляхи реформування. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 57. С. 47–50.

10. Мартинюк Г. П. Теоретичні аспекти системи оподаткування доходів фізичних осіб. *Бізнес Інформ.* 2019. №2 (493). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoretichni-aspekti-sistemi-opodatkovannya-dohodiv-fizichnih-osib> (дата звернення: 12.05.2023).

11. Ткачик Ф. П., Валігура В. А., Дмитрів В. І. Фіскально-регулюючий потенціал податку на доходи фізичних осіб. *Економіка та суспільство.* 2021. Вип. 29. С. 29–58.

12. Марчак Д. Місце сплати податку на доходи фізичних осіб в Україні – юридична історія та поточна практика. *Центр аналізу публічних фінансів та публічного управління Київської Школи Економіки.* Київ. 2021.

13. Коломієць О.О. Актуальні проблеми реформування оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень.* 2019. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialnapolitika/aktualni-problemi-reformuvannya-opodatkovannya-dokhodiv-fizichnikh> (дата звернення: 10.08.2023 р.).

14. Артюх О. В., Матвійчук Ю. Ю. Актуальні проблеми оподаткування доходів фізичних осіб: національний та міжнародний досвід. *Вісник Херсонського національного технічного університету.* 2022. № 3 (82). С. 83–89.

15. Іванюк В.Е. Модернізація системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2019.

16. Дутова Н. В., Лесік Є. С. Оподаткування доходів фізичних осіб в Україні: проблеми та вдосконалення на базі досвіду зарубіжних країн. *Економіка і організація управління.* 2019. № 1 (33). С. 43-52.

17. Trading economics List of Countries by Personal Income Tax Rate. <https://tradingeconomics.com/country-list/personal-incometax-rate?continent=europe> (дата звернення: 12.09.2023).

18. Скупейко В., Вознюк О., Лихолат С. Правові основи податку з доходів фізичних осіб. *Socio-economic relations in the digital society*. 2019. №2 (35-36). С. 101–107.

19. Гордеева-Герасимова Л., Крайняк А. Особливості оподаткування доходів фізичних осіб. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 5. Том. 1 URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wpcontent/uploads/2022/11/2022-310-18.pdf> (дата звернення: 22.09.2023).

20. Юрчишена Л. В. Податок на доходи фізичних осіб: механізм стягнення та джерело доходу бюджету України. *Фінанси. Облік. Банки*. 2016. №1 (21). С. 215–224.

21. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

22. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закону України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 22.08.2023).

23. Про соціальні послуги: Закону України. Редакція від 27.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 22.08.2023).

24. Логвіновська С. Механізм справляння податку на доходи фізичних осіб в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. №56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-152>

25. Гнидюк І. В., Уманець Л. В., Гончаренко Т. В. Оцінка податку на доходи фізичних осіб як фіскального показника. *Бізнес Інформ*. 2021. № 2. С. 279–285. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-279-285>

26. Назаркевич І., Підручняк К. Фіскальна роль податку на доходи фізичних осіб для економіки міста Львова. *Молодий вчений*. 2022. № 6 (106). С. 109–113.

27. Лега О., Черненко К.. Фіскальна та регулююча роль податку на доходи фізичних осіб у воєнний час. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. № 3(03). С. 19–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.3-4>

28. Danylyshyn B., Cymbal O., Ostafiichuk Y., Pylypiv V. The tax changes impact on the municipal budgets revenues in Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2022. Vol. 5 (46). P. 126–136. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.46.2022.3843>
29. Levitas T. How Should the Personal IncomeTax be Shared with Ukrainian Local Governments? *Revista de Economia Politica Local*. 2021. Vol. 4. № 1. P. 9–40. URL: <http://surl.li/oqydk>.
30. Марчак Д. Місце сплати податку на доходи фізичних осіб в Україні – юридична історія та поточна практика. 2021. 36 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/867/PIT_UA.pdf
31. Тучак Т., Колокольна А. Цілі ефективного оподаткування доходів фізичних осіб як справедливого регулятора соціально-економічного розвитку країни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-68>
32. Божанова О. В., Петрова Л. В. Реформування податку з доходу фізичних осіб: сучасний стан та перспективи. *Економічний вісник*. 2020. № 2. С. 65–74. DOI: <https://doi.org/10.33271/ev/70.065>
33. Волохова І. Формування доходів бюджетів за рахунок податку на доходи фізичних осіб в Україні. *Трансформаційна економіка*. 2023. №3 (03). С. 10–15. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-3-2>
34. BOOST-аналіз. Доходи. URL: <https://openbudget.gov.ua/analytics/incomes> (дата звернення: 15.11.2023)
35. Узун-Куртогло В., Долженко І. Фіскальна ефективність оподаткування доходів фізичних осіб. *Молодий вчений*. 2019. № 10 (74). С. 743–748. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-154>
36. Угрин В. Фіскальні та соціальні детермінанти оподаткування доходів фізичних осіб. *Світ фінансів*. 2021. № 1 (66). С. 163–173.
37. Лютий І. О., Іванюк В. Е. Оподаткування доходів фізичних осіб та місцеві фінанси: суперечності й перспективи їх розв'язання. *Вісник Київського*

національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. 2018. № 1 (196). С. 53–60. DOI: 10.17721/1728-2667.2018/196-1/8

38. Структура сукупних ресурсів домогосподарств. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

39. Волохова І. С. Результативність податкового регулювання доходів фізичних осіб. *Український економічний часопис*. 2023. № 1. С. 5–10. DOI: 10.32782/2786-8273/2023-1-1

40. Райнова Л. Оцінювання ефективності пільг з податку на доходи фізичних осіб в країнах ЄС. *Молодий вчений*. 2021. № 11 (99). С. 409–414. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-88>

41. Найденко О. Є. Вплив податкових пільг на податкові надходження у военний час. *Science and technology: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2022. Pp. 652-657. URL: <https://sci-conf.com.ua/iimizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-technology-problems-prospects-and-innovations-17-19-11-2022-osaka-yaponiya-arhiv/>.

42. Романюк О. В. Україні хочуть збільшити податки: кому доведеться платити більше. 2020. URL: <https://economics.segodnya.ua/ua/economics/enews/v-ukraine-hotyat-velichit-nalogi-komu-pridetsya-platit-bolshe-1618444.html>

43. Тучак Т., Колокольна А. Цілі ефективного оподаткування доходів фізичних осіб як справедливого регулятора соціально-економічного розвитку країни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-68>

44. Цимбалюк І. Особливості функціонування податкової системи України та оцінка її фіскальної ефективності. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Л. Українки*. 2019. № 1(17). С. 106–115.

45. Міністерство фінансів України: офіційний сайт. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetiv> (дата звернення: 15.09.2023).

46. Державна податкова служба України: офіційний сайт. URL: tax.gov.ua/ (дата звернення: 10.09.2023).

47. Open Budget: офіційний сайт. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 10.09.2023).

48. Новації та перспективи податкового законодавства у 2023 році від ДПС. URL: <https://cutt.ly/iwtzN78W> (дата звернення: 10.09.2023).

49. Римар А. В., Славкова А. А. Проблеми оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. *Фінансові аспекти підтримки економіки в умовах глобальних конфліктів* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. студентів та дослідників, м. Київ, 4 трав. 2023 р. Київ: КНЕУ, 2023. С. 75–77.

50. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 10.09.2023).

51. 12 тез про військове ПДФО. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/17179> (дата звернення: 15.10.2023).

52. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України: Закон України від 8 листопада 2023 р. No 3428-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

53. Парламент підтримав пропозицію перенаправити ПДФО з військових на розвиток вітчизняного оборонно-промислового комплексу. Міністерство фінансів України: офіційний сайт. URL: <http://surl.li/olzko> (дата звернення: 22.09.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А.1

Таблиця А.1 – Динаміка надходження ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати в регіональному розрізі до місцевих бюджетів, млн грн

Місцеві бюджети	Роки					Темп приросту, % 2022 р. до	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018 р.	2021 р.
Вінницька обл.	4061,5	4849,1	5157,6	6080,8	6440,0	59%	6%
Волинська обл.	2385,5	2811,7	2972,2	3632,9	3962,7	66%	9%
Дніпропетровська обл.	12586,4	15398,6	16176,7	18818,5	19699,4	57%	5%
Донецька обл.	6699,9	8058,1	8425,5	9596,8	6009,8	-10%	-37%
Житомирська обл.	3091,6	3602,7	3853,8	4704,3	4766,6	54%	1%
Закарпатська обл.	2526,9	2896,3	3048,4	3638,9	4125,5	63%	13%
Запорізька обл.	5918,4	6992,9	7439,8	8686,2	7230,4	22%	-17%
Івано-Франківська обл.	2849,3	3368,3	3686,9	4377,3	4729,0	66%	8%
Київська обл.	6613,3	8087,9	8828,9	10763,6	10296,1	56%	-4%
Кіровоградська обл.	2466,7	2856,0	3085,2	3610,7	3770,5	53%	4%
Луганська обл.	1658,0	1901,3	2122,2	2490,4	1170,9	-29%	-53%
Львівська обл.	7428,5	8877,2	9472,1	11594,4	13010,5	75%	12%
м. Київ	16063,6	19452,1	20895,7	25191,0	23841,2	48%	-5%
Миколаївська обл.	2988,1	3544,5	3947,6	4645,2	4159,3	39%	-10%
Одеська обл.	6838,3	7928,9	8501,0	10155,1	9923,3	45%	-2%
Полтавська обл.	4994,4	5846,7	6158,0	7125,4	7643,7	53%	7%
Рівненська обл.	2575,7	3087,2	3428,7	4228,9	4525,3	76%	7%
Сумська обл.	2840,6	3300,2	3571,7	4257,0	4128,2	45%	-3%
Тернопільська обл.	2074,1	2503,7	2677,6	3244,8	3569,4	72%	10%
Харківська обл.	8332,9	9857,8	10406,6	12571,8	9865,1	18%	-22%
Херсонська обл.	2189,8	2537,1	2795,5	3281,7	2073,4	-5%	-37%
Хмельницька обл.	2958,3	3531,6	3838,7	4716,2	5110,4	73%	8%
Черкаська обл.	3127,9	3671,4	3947,5	4740,0	5029,4	61%	6%
Чернівецька обл.	1539,3	1816,2	1979,7	2354,8	2603,7	69%	11%
Чернігівська обл.	2522,4	2959,5	3198,7	3830,8	3737,4	48%	-2%

Таблиця А.2 – Зміна структури надходження ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати в регіональному розрізі до місцевих бюджетів, %

Місцеві бюджети	2018	2019	2020	2021	2022	2022 р. від 2018 р.	2022 р. від 2021 р.
Вінницька обл.	78%	78%	78%	78%	59%	-19%	-20%
Волинська обл.	87%	86%	84%	84%	59%	-27%	-25%
Дніпропетровська обл.	79%	81%	82%	74%	65%	-14%	-9%
Донецька обл.	82%	84%	84%	78%	50%	-32%	-28%
Житомирська обл.	81%	79%	79%	80%	48%	-32%	-31%
Закарпатська обл.	89%	88%	87%	85%	60%	-29%	-25%
Запорізька обл.	83%	85%	85%	82%	71%	-12%	-11%
Івано-Франківська обл.	90%	89%	88%	86%	64%	-26%	-22%
Київська обл.	81%	81%	81%	81%	65%	-16%	-16%
Кіровоградська обл.	76%	76%	77%	77%	62%	-14%	-14%
Луганська обл.	77%	77%	76%	76%	40%	-38%	-37%
Львівська обл.	86%	85%	84%	85%	59%	-26%	-25%
м. Київ	70%	69%	70%	70%	61%	-9%	-9%
Миколаївська обл.	77%	76%	77%	77%	44%	-33%	-33%
Одеська обл.	81%	80%	81%	80%	59%	-22%	-22%
Полтавська обл.	79%	79%	80%	76%	65%	-14%	-11%
Рівненська обл.	87%	86%	86%	86%	65%	-21%	-20%
Сумська обл.	78%	78%	78%	77%	57%	-21%	-20%
Тернопільська обл.	83%	83%	81%	79%	64%	-19%	-16%
Харківська обл.	83%	83%	83%	83%	61%	-22%	-22%
Херсонська обл.	81%	79%	80%	78%	69%	-12%	-9%
Хмельницька обл.	78%	77%	77%	78%	56%	-22%	-22%
Черкаська обл.	79%	80%	80%	80%	61%	-18%	-19%
Чернівецька обл.	88%	87%	87%	85%	63%	-25%	-22%
Чернігівська обл.	78%	78%	76%	77%	53%	-25%	-24%

Таблиця А.3 – Динаміка надходження ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами в регіональному розрізі до місцевих бюджетів, млн грн

Місцеві бюджети	Роки					Темп приросту 2022 р. до	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018 р.	2021 р.
Вінницька обл.	331,2	426,5	483,1	482,7	3396,3	9,3	6,0
Волинська обл.	170,8	240,3	294,4	310,0	2293,2	12,4	6,4
Дніпропетровська обл.	587,6	760,9	909,4	913,9	7678,8	12,1	7,4
Донецька обл.	471,0	615,9	785,2	950,5	5368,2	10,4	4,6
Житомирська обл.	377,4	505,5	596,2	633,9	4575,0	11,1	6,2
Закарпатська обл.	162,1	214,4	266,1	305,0	2380,4	13,7	6,8
Запорізька обл.	256,0	331,4	390,7	413,3	2179,5	7,5	4,3
Івано-Франківська обл.	147,0	202,3	265,8	296,8	2135,1	13,5	6,2
Київська обл.	367,0	492,2	530,8	532,1	4145,9	10,3	6,8
Кіровоградська обл.	198,3	213,3	243,6	250,2	1444,4	6,3	4,8
Луганська обл.	239,8	301,5	378,4	425,3	1656,6	5,9	2,9
Львівська обл.	589,6	785,8	902,1	946,8	7505,9	11,7	6,9
м. Київ	859,0	1103,9	1337,1	1475,0	4937,5	4,7	2,3
Миколаївська обл.	387,9	517,9	585,3	646,5	4719,6	11,2	6,3
Одеська обл.	594,6	822,1	951,4	998,4	5569,5	8,4	4,6
Полтавська обл.	202,8	277,3	334,5	348,2	2437,1	11,0	6,0
Рівненська обл.	179,5	241,7	284,4	305,4	2011,7	10,2	5,6
Сумська обл.	249,6	327,6	387,0	407,7	2434,5	8,8	5,0
Тернопільська обл.	104,3	135,0	161,7	162,7	1365,0	12,1	7,4
Харківська обл.	574,5	736,6	850,9	874,5	5171,1	8,0	4,9
Херсонська обл.	158,6	266,0	312,2	344,9	815,8	4,1	1,4
Хмельницька обл.	290,9	389,3	442,9	461,1	3092,8	9,6	5,7
Черкаська обл.	137,9	184,5	220,4	218,4	2309,5	15,7	9,6
Чернівецька обл.	99,9	130,4	163,8	189,5	1271,5	11,7	5,7
Чернігівська обл.	269,6	359,5	428,9	455,9	2731,4	9,1	5,0

Таблиця А.4 – Частка надходження ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами в регіональному розрізі до місцевих бюджетів, %

Місцеві бюджети	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Вінницька обл.	6,3	6,8	7,3	6,2	30,9
Волинська обл.	6,2	7,3	8,3	7,1	34,2
Дніпропетровська обл.	3,7	4,0	4,6	3,6	25,3
Донецька обл.	5,8	6,4	7,9	7,7	44,5
Житомирська обл.	9,9	11,1	12,2	10,7	46,3
Закарпатська обл.	5,7	6,5	7,6	7,2	34,6
Запорізька обл.	3,6	4,0	4,5	3,9	21,4
Івано-Франківська обл.	4,6	5,4	6,3	5,8	28,9
Київська обл.	4,5	4,9	4,9	4,0	26,1
Кіровоградська обл.	6,1	5,7	6,1	5,3	23,8
Луганська обл.	11,2	12,2	13,6	13,0	56,1
Львівська обл.	6,8	7,5	8,0	6,9	34,3
м. Київ	3,8	3,9	4,5	4,1	12,6
Миколаївська обл.	10,0	11,1	11,4	10,7	50,3
Одеська обл.	7,0	8,3	9,0	7,9	33,1
Полтавська обл.	3,2	3,7	4,3	3,7	20,7
Рівненська обл.	6,0	6,8	7,1	6,2	29,1
Сумська обл.	6,8	7,7	8,4	7,4	33,6
Тернопільська обл.	4,2	4,5	4,9	4,0	24,3
Харківська обл.	5,7	6,2	6,8	5,8	32,0
Херсонська обл.	5,9	8,3	8,9	8,1	27,0
Хмельницька обл.	7,7	8,5	8,9	7,6	34,1
Черкаська обл.	3,5	4,0	4,5	3,7	28,0
Чернівецька обл.	5,7	6,2	7,2	6,9	30,8
Чернігівська обл.	8,4	9,5	10,2	9,2	38,7